

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра міжнародного та європейського права

ВЗАЄМОДІЯ РАДИ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ В ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний посібник

Одеса
Фенікс
2023

УДК 341.176(4):342.72/73(477)(073)
Х-207

Рекомендовано до друку
навчально-методичною радою НУ «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 25.06.2023 року).

Автори:

Харитонов Р. Ф. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Акіменко Ю. Ю. – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гриб А. М. – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Канєнберг-Сандул О. К. – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Форманюк В. В. – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Громовенко К. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету;

Вігман К. М. – доктор політичних наук, професор, директор Центру підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія».

Х-207 Взаємодія Ради Європи та України в захисті прав людини : навч.-метод. посібник [Електронне видання] / Р. Ф. Харитонов, Ю. Ю. Акіменко, А. М. Гриб, О. К. Канєнберг-Сандул, В. В. Форманюк ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023.– 68 с. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/27082>

ISBN 978–617–8395–20–9

УДК 341.176(4):342.72/73(477)(073)

© Колектив авторів, 2023

© НУ «ОЮА», 2023

ISBN 978–617–8395–20–9

Зміст

Передмова	4
Тема 1: Передумови вступу та членство України в РЄ	5
Тема 2: Інституційний механізм РЄ в сфері захисту прав людини	9
Тема 3: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та її вплив на законодавство України	15
Тема 4: Контрольний механізм Ради Європи щодо нагляду за дотриманням Україною взятих на себе зобов'язань	19
Тема 5: Україна як позивач в Європейський Суд з прав людини: міждержавні та індивідуальні скарги	25
Тема 6: Європейська соціальна хартія та алгоритм її застосування в Україні.	32
Тема 7: Захист прав дітей в Україні за стандартами Ради Європи	36
Тема 8: Захист прав жінок в Україні за стандартами Ради Європи	42
Тема 9: Захист прав національних меншин в Україні. за стандартами Ради Європи.	46
Тема 10: Захист прав позбавлених волі осіб в Україні за стандартами Ради Європи.	51
Тема 11: Новітні тенденції у сфері захисту прав людини.	55
Питання для підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти (іспит/залік)	62
Інформаційні ресурси	66

Передмова

Протягом всього існування зазнають постійні порушення своїх прав та свобод. Для мінімізації таких порушень необхідний розвиток не лише внутрішньої політики держави. Співпраця на міжнародному рівні значно пришвидшує та покращує розвиток правової системи щодо регулювання та охорони прав людини. Так, Україна може вдосконалити своє законодавство, приводячи його у відповідність з міжнародними договорами та конвенціями про права людини, до яких вона приєдналася та співпрацюючи з іншими державами та організаціями.

Взаємодія між Радою Європи та Україною у сфері захисту прав людини є важливою складовою зовнішньої політики України та вдосконалення системи правового захисту прав людини в країні. Рада Європи – це міжнародна організація, яка об'єднує більшість європейських країн із захисту прав людини, розвитку демократії та правової допомоги.

Захист прав людини є фундаментальною цінністю для Ради Європи, і співпраця з Україною забезпечує те, що громадяни України мають можливість користуватися та захищати свої права й свободи належним чином.

Підтримка Ради Європи у розвитку демократії та правової держави в Україні є критично важливою. Рада Європи надає технічну, фінансову та експертну підтримку для зміцнення демократичних інститутів та верховенства права в Україні.

Співпраця з Радою Європи допоможе Україні зміцнити свою правову систему та законодавство, що забезпечує стабільність права.

Актуальність дисципліни «Взаємодія Ради Європи та України в захисті прав людини» ще більше зросла в період повномасштабного вторгнення в Україну, під час якого кількість порушених прав людини постійно зростає. Рада Європи активно впливає на моніторинг стану прав людини в Україні, що також включає виявлення та документування можливих порушень.

Отже, однією з основних цілей співпраці Ради Європи та України є забезпечення правової стабільності в законодавстві щодо прав людини та контроль за порушеннями прав людини.

Головне завдання дисципліни це досягнення студентами комплексного розуміння системи взаємозв'язків Ради Європи з Україною, знання загальних понять та процесів для можливості подальшого використання опанованої інформації на практиці. Знання про механізми та можливості співпраці України з Радою Європи допоможе бути більш обізнаними щодо своїх прав та свобод. Опанувавши основу та систему студенти зможуть звертатися до цієї організації у разі порушення їхніх прав та задля підтримки та захисту у разі необхідності.

Кожна людина має право на повагу до своєї гідності, права на життя, свободу та безпеку. Так, метою дисципліни є систематизоване знання співпраці Ради Європи з Україною, яке допоможе в розумінні природи своїх прав та свобод і процесу їх захисту, щоб уникнути порушення та дискримінації.

Тема 1: **Передумови вступу та членство України в РЄ**

План лекції

1. Особливості створення РЄ.
2. Передумови вступу України до РЄ.
3. Історичні аспекти членства України в РЄ.

Основний зміст

Особливості створення РЄ. Поштовхом до створення РЄ стала промова Вінстона Черчилля 19 вересня 1946 року, зроблена ним в університеті Цюриху. Під час промови він наголосив на необхідності створення так званих «сполучених держав Європи» беручи за приклад Сполучені Штати Америки.

Вінстон Черчилль наголошував, що авторитет ООН необхідно підсилити, чому не заважатиме та не суперечитиме утворення нової європейської організації. Першим етапом до відбудови повоєнної Європи, за його словами, має стати поновлення співробітництва між Францією та Німеччиною.

Рада Європи була заснована 5 травня 1949 року на основі Лондонської Угоди, яка зараз всім відома як Статут РЄ. Державами-засновницями стали 10 держав: Франція, Німеччина, Великобританія, Бельгія, Швеція, Данія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди. Станом на 2023 рік до РЄ входять 46 держав-членів. (РФ виключена у квітні 2022 року)

Мета створення РЄ – «досягнення більшого єднання між її членами для збереження і втілення у життя ідеалів і принципів, які є їх спільним надбанням, сприяння їх економічному та соціальному прогресу».

Відповідно до Статуту РЄ головними органами організації стали Комітет міністрів та Парламентська асамблея.

РЄ є організацією, членство якої поширюється лише на європейські держави (окрім Турецької Республіки, яка не повністю знаходиться в межах Європи).

Передумови вступу України до РЄ. Набуття статусу члена РЄ є популярним проміжним етапом серед багатьох держав задля досягнення певних цілей в майбутньому. Приєднуючись до Ради Європи держава підвищує рівень національної правової системи та робить її більш ефективною. Часто країни розглядають участь в РЄ основою для подальшого членства в НАТО чи ЄС.

Членство держави в РЄ є свідченням того, що держава зробила вибір в сторону демократії та верховенства права, покращує законодавчу базу шляхом реформ для сприяння захисту прав людини та вирішення проблем, які виникають в сучасному суспільстві таких як: дискримінація, загрози екології, наркотики, організована злочинність і т.д..

Три мінімальні умови для вступу до РЄ зазначені в ст. 3 Статуту РЄ. Так, першою обов'язковою умовою для набрання державою статусу держави-члена РЄ є визнання принципу верховенства права державою на національному рівні. Другою умовою є здійснення всіма особами, що підконтрольні юрисдикції відповідної держави, прав і основних свобод людини. Третя умова це ефективне співробітництво з іншими державами задля досягнення мети РЄ. Виконання цих трьох принципів є першорядним зобов'язанням всіх членів Ради Європи.

Історичні аспекти членства України в РЄ. Україна офіційно заявила щодо свого бажання приєднатися до РЄ 14 липня 1992 р.

До початку членства в РЄ Україна вже підписала кілька конвенцій РЄ. До них входять: Європейська культурна конвенція, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства, Рамкова конвенція про захист національних меншин.

16 вересня 1992 року Верховна Рада України отримала статус «спеціально запрошеного гостя» в Парламентській асамблеї РЄ.

Під час вступу України до РЄ Європейська комісія «За демократію через право» провела правову експертизу щодо проектів деяких окремих статей оновленої Конституції України, проектів Адміністративного та Сімейного кодексів України та ін.

26 вересня 1995 року Парламентською асамблеєю РЄ був ухвалений висновок на користь заявки України щодо її членства в РЄ. Україні було надано 12 місць в ПАРЕ.

19 жовтня 1995 року, на підставі висновку ПА РЄ, Комітет міністрів Ради Європи на своєму засіданні ухвалив резолюцію про запрошення України набути статусу члена Ради Європи та стати учасницею Статуту РЄ.

31 жовтня 1995 року Верховною Радою України було прийнято закон щодо приєднання до Статуту РЄ.

Питання до практичного заняття

1. Особливості створення Ради Європи.
2. Статут Ради Європи.
3. Передумови вступу України до РЄ.
4. Критерії для вступу держави до РЄ.
5. Процедура вступу до РЄ.
6. Історичні аспекти членства України в РЄ.

Питання для самостійної роботи

1. Статус «спеціально запрошеного гостя» ПА РЄ та його особливості.
2. Географічні кордони Ради Європи.

Теми рефератів

1. Наслідки вступу до Ради Європи для України.

Рекомендована література до теми

1. Статут Ради Європи: Статут Ради Європи від 05.05.1949 р.: станом на 31 жовт. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
2. Аббакумова Д. Членство в Раді Європи та захист прав людини. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. С. 439–444.
3. Висновок N190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи: Висновок Ради Європи від 26.09.1995 р. № 190(1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text
4. Кулеба Д. І. Участь України в міжнародних організаціях: правова теорія і практика. К.: Промінь, 2007. 304с.
5. Бенуа-Ромер Ф., Клебес Г. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору: пер. з англ. К.: К.І.С., 2007
6. Попко Є. Основні тенденції розвитку права Ради Європи. Національний юридичний журнал: Теорія і практика. 2014. С. 258–262.
7. Дір І. Ю. Система захисту прав людини в Україні у рамках Ради Європи [Текст]: монографія. Ужгород. нац. ун-т, Ф-т міжнар. екон. відносин. – Ужгород: Ліра, 2018. 370 с.
8. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики: колективна монографія / М.Р. Аракелян, Х.Н. Бехруз, Ю.Ю. Акіменко [та ін.]; за ред.: М.Р. Аракеляна, Х.Н. Бехруза, Ю.Ю. Акіменко. – Одеса: Фенікс, 2023. 436 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/26023>
9. Харитонов Р.Ф., Перова О. А Роль міжнародної організації Ради Європи в системі європейської колективної безпеки. Юридичний науковий електронний журнал, 2022 № 11, С. 819–822 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/200>
10. Харитонов Р.Ф., Масловська Т.П. Проблемні аспекти правосуб'єктності міжнародних організацій: Європейський союз та Рада Європи. Юридичний науковий електронний журнал, 2022 № 11, С. 816–818 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/199>

11. Право Ради Європи та практика ЄСПЛ: навч.-метод. посіб. / укл.: В.В. Форманюк, Р.Ф. Харитонов, Ю.Ю. Акіменко, О.В. Пасечник, О.К. Кансенберг-Сандул, Т.С. Федорова, Д.О. Гребенюк; за ред. Х.Н. Бехруза; НУ «Одеська юридична академія».Одеса: Фенікс, 2023. 120 С.

Тема 2: Інституційний механізм РЄ в сфері захисту прав людини

План лекції

1. Основні органи Ради Європи (ПАРЄ, КМ.).

2. Європейський суд з прав людини.

3. Дорадчі та моніторингові агенції Ради Європи у сфері захисту прав людини (Венеційська комісія, Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, комісар РЄ з прав людини, омбудсмен, Банк розвитку РЄ).

Основний зміст

Основні органи Ради Європи (ПАРЄ, КМ). Відповідно до Статуту Ради Європи головними органами РЄ є Парламентська асамблея РЄ та Комітет міністрів РЄ.

Комітет Міністрів є керівним органом Ради Європи. КМ складається з міністрів закордонних справ держав учасниць чи інших міністрів держав на вищому рівні, які надсилаються державами-членами для участі в засіданнях КМ РЄ. Традиційно КМ збирається від двох разів на рік на рівнях міністрів закордонних справ. До функцій та повноважень КМ РЄ належать:

- Можливість діяти від імені Ради Європи

- Видання резолюцій, рекомендацій та підготовка до ухвалення текстів угод і конвенцій. Комітет Міністрів може видавати резолюції та рекомендації, в яких висловлюються стурбованість щодо порушень та вимагається від країни-члена прийняти заходи для виправлення ситуації. Моніторинг виконання зобов'язань. Включає в себе збір інформації, її аналіз та оцінка, рекомендації та оцінка на підставі результатів аналізу, діалог з урядами для обгово-

рення результатів моніторингу, публічність та прозорість результатів моніторингу

- Контроль за виконанням рішень ЄСПЛ.
- Право за необхідності створювати консультативні та технічні комітети чи комісії

Парламентська Асамблея є консультативним органом Ради Європи. ПА РЄ складається з представників парламентів держав-членів Ради Європи. Кількість представників від парламенту держави має бути пропорційним до кількості населення відповідної держави. До функцій та повноважень ПА РЄ належать:

- Прийняття резолюцій та рекомендацій на основі підготованих доповідей
- Обрання Генерального секретаря РЄ, його заступника та суддів до ЄСПЛ
- Обговорення актуальних європейських проблем

Європейський суд з прав людини. Європейський суд з прав людини є одним з ключових інституцій у системі захисту прав людини в Європі. Він створений для забезпечення дотримання та захисту прав і свобод, які гарантуються Європейською конвенцією про захист прав і основоположних свобод (ЄКПЛ) 1950 року. До його повноважень входять всі питання щодо тлумачення та застосування Конвенції, а також міждержавні скарги та скарги окремих індивідів чи груп осіб. Механізм захисту прав людини, створений ЄКПЛ, включав три органи:

- Європейська комісія з прав людини
- ЄСПЛ
- Комітет міністрів РЄ

Таким чином всі скарги щодо виконання ЄКПЛ спочатку подавалися на розгляд Європейській комісії з прав людини, яка вирішувала питання про прийнятність таких скарг. У разі їх прийнятності справа передавалася на розгляд Суду, який займався наданням остаточного рішення у справі. У разі не передання справи до ЄСПЛ, її вирішенням займався Комітет міністрів РЄ.

1 листопада 1998 року Європейська комісія з прав людини об'єдналася з ЄСПЛ в один орган – постійно діючий Європейський суд з прав людини.

Реформування системи правосуддя щодо прав людини пішло на користь. Так, активність ЄСПЛ стала вищою.

Кількість суддів ЄСПЛ має відповідати кількості Високих Договірних Сторін ЄКПЛ. Судді працюють у Суді у своїй особистій якості.

ЄСПЛ поширює свою юрисдикцію на держав-учасниць Європейської конвенції з прав і основоположних свобод людини та щодо прав та свобод визначених у відповідній конвенції.

Контроль за виконанням рішень ЄСПЛ здійснює КМ РЄ. Якщо КМ РЄ виявляє порушення щодо виконання чи невиконання рішення Суду державою, він може, формально повідомивши відповідну державу, звернутися до Суду з питанням щодо виконання державою своїх зобов'язань.

У випадку виявлення порушень державою, ЄСПЛ передає справу КМ РЄ для вирішення подальших заходів, що необхідно вжити, для забезпечення виконання державою рішення Суду. Якщо Суд порушення не виявляє, справа також передається до КМ РЄ, який виносить рішення про закриття розгляду справи.

Дорадчі та моніторингові агенції Ради Європи у сфері захисту прав людини (Венеційська комісія, Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, комісар РЄ з прав людини, омбудсмен, Банк розвитку РЄ).

Венеційська комісія (Європейська комісія за демократію через право) одна з ключових інституцій Ради Європи, яка спеціалізується на конституційних питаннях. Ця незалежна консультативна організація створена для надання експертної допомоги та консультацій у сфері конституційних питань членам Ради Європи. Вона надає правовий експертний аналіз та консультації з питань конституційної реформи, виборчого законодавства, правосуддя, громадянського суспільства та інших суттєвих аспектів.

Ключовою особливістю складу Венеційської комісії є висока кваліфікація її членів у галузі конституційного та міжнародного права. Висока кваліфікація членів є гарантією надання об'єктивних та обґрунтованих рекомендацій та висновків з конституційних питань держав-членів.

Конгрес місцевих та регіональних влад Європи представляє місцеві та регіональні влади держав-учасниць РЄ. Метою Конгресу є підтримка та зміцнення принципів демократії на місцевому та регіональному рівнях у країнах-членах Ради Європи. Конгрес допомагає розвитку місцевого самоврядування, зміцненню місцевих і регіональних влад, а також співпраці між ними та центральними урядами.

Конгрес складається з двох палат: Палати місцевих влад і Палати регіонів.

Повноваження Конгресу місцевих і регіональних влад Європи включають наступні функції та завдання:

- Спостереження та оцінка місцевого самоврядування: Конгрес направляє делегації на місцеві вибори в країнах-членах Ради Європи для спостереження за виборчим процесом та оцінки стану місцевого самоврядування. Він отримує звіти та рекомендації щодо покращення місцевого управління та збереження демократичних принципів.

- Розробка стандартів та рекомендацій: Конгрес розробляє стандарти, рекомендації та документи з питань місцевого самоврядування

- Підтримка розвитку місцевого самоврядування: Конгрес надає підтримку щодо вдосконалення законодавства, що підтримує місцеве самоврядування

- Обмін досвідом: Конгрес проводить конференції на різноманітні теми, пов'язані з місцевим самоврядуванням, регіональним управлінням, правами громадян і багатьма іншими аспектами місцевого управління. Ці конференції збирають представників з різних країн для обміну досвідом та обговорення актуальних питань.

- Рекомендації щодо реформ: Конгрес може надавати конкретні рекомендації щодо реформ у сфері місцевого самоврядування та регіонального управління

- Зміцнення співпраці: Співпраця та зміцнення взаємодії між різними рівнями влади в країнах-членах Ради Європи є важливою місією Конгресу місцевих і регіональних влад Європи.

Комісар з прав людини Ради Європи є незалежним посадовцем, який має за мету сприяти та захищати права людини в країнах-

членах Ради Європи. ПА РЄ обирає Комісара з трьох кандидатів запропонованих Комітетом Міністрів на 6 років.

Комісар систематично моніторить порушення з правами людини в різних країнах-членах Ради Європи та складає звіти та рекомендації на основі своїх спостережень.

Функції омбудсмена в Раді Європи виконує Комісар з прав людини РЄ. Проте функції Комісара не цілком вписуються в повноваження Омбудсмена. Так, Комісар з прав людини РЄ не розглядає індивідуальні скарги щодо порушення прав людини.

Банк розвитку Ради Європи це багатостороння міжнародна установа щодо соціальної спрямованості. Банк розвитку створений 1956 року для вирішення державами Європи питань, щодо соціально-спрямованої реінтеграції біженців, мігрантів та тимчасово переміщених осіб.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика структури РЄ
2. Парламентська асамблея РЄ, її компетенція та повноваження
3. Комітет Міністрів РЄ, його компетенція та повноваження
4. Секретаріат РЄ, його компетенція та повноваження
5. Становлення Європейського суду з прав людини
6. Компетенція Європейського суду з прав людини
7. Завдання та повноваження Венеційської комісії РЄ
8. Конгрес місцевих та регіональних влад Європи
9. Повноваження Комісар РЄ з прав людини та омбудсмена, та їх різниця
10. Банк розвитку Ради Європи

Питання для самостійної роботи

1. Порядок призначення та строк повноважень Голови Комітету міністрів.
2. Повноваження Генерального секретаря Ради Європи.
3. Правові акти ПАРЄ.

Теми рефератів

1. Механізм контролю за дотриманням прав людини у державах-учасниках Ради Європи.

Рекомендована література до теми

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р.
2. Шварцева М. Загальна характеристика правових актів Парламентської асамблеї Ради Європи. 2015. С. 114–118.
3. Попко Є. В. Роль Парламентської Асамблеї у захисті прав людини в рамках Ради Європи. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 117, (ч. 1). С. 140–147.
4. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження: монографія. Х.: Право, 2016. 256 с.
5. Калмиков Т. О. Європейський суд та Комісар з прав людини: шляхи розвитку взаємодії. EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ. 2015, Vol. 2. Р. 42–45.
6. Самсін І. Л., Казакевич П. В. Організаційно-правове співробітництво органів судової влади України з інституціями Ради Європи: монографія. – Херсон: Гельветика, 2019.– 231 с
7. Дір І. Ю. Система захисту прав людини в Україні у рамках Ради Європи [Текст]: монографія. Ужгород. нац. ун-т, Ф-т міжнар. екон. відносин. – Ужгород: Ліра, 2018. 370 с.
8. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики: колективна монографія / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко [та ін.]; за ред.: М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. – Одеса: Фенікс, 2023. 436 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/26023>
9. Право Ради Європи та практика ЄСПЛ: навч.-метод. посіб. / укл.: В. В. Форманюк, Р. Ф. Харитонов, Ю. Ю. Акіменко, О. В. Пасечник, О. К. Канєнберг-Сандул, Т. С. Федорова, Д. О. Гребенюк; за ред. Х. Н. Бехруза; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 120 с.

Тема 3: **Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та її вплив на законодавство України**

План лекції

1. Історичний аспект конвенції.
2. Загальна характеристика конвенції.
3. Ратифікація Україною конвенції.
4. Додаткові протоколи конвенції.
5. Механізми захисту прав людини.

Основний зміст

Історичний аспект конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Після Другої світової війни проблема захисту прав людини з ідеї внутрішньої прерогативи держав перейшла в ідею утворення міжнародного правопорядку, тому механізми захисту прав людини набули більш масштабного значення, їх підґрунтям стала повага до основних прав та свобод людини.

На регіональному рівні проблема захисту прав людини призвела до підписання 5 травня 1949 року в Лондоні Статуту Ради Європи.

Рада Європи, як міжнародна регіональна організація європейських держав, діяльність якої переслідує принцип поваги до прав людини та яка спрямована на гарантування високих стандартів у цій сфері серед держав-членів, забезпечує реалізацію своїх цілей завдяки дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

19 серпня 1949 року після промови П'єр Анрі-Тейтжана на засіданні Консультативної Асамблеї Ради Європи Комісії з правових питань було доручено допрацювати проект Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Оскільки контрольних механізм Конвенції передбачав можливість для приватних осіб подавати скарги щодо порушення прав та свобод, виникла необхідність для створення нового судового органу, окрім Міжнародного суду ООН, який таких повноважень не мав.

Проект, підготовлений Комісією, переглядався Кабінетом міністрів Ради Європи, також експертами держав-членів Ради Євро-

пи, а потім ще на спеціально скликаній Конференції високих посадових осіб.

Після того, як перелік прав та свобод для майбутньої Конвенції було остаточно визначено, рішення щодо таких факультативних інструментів як подача заяв в індивідуальному порядку та юрисдикція суду, що могла бути визнана державою лише після подання нею спеціальної заяви, 7 серпня 1950 року проект документу було схвалено, а 4 листопада цього ж року в Римі він був підписаний.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод набрала чинності після її ратифікації десятима країнами-підписантами 3 вересня 1953 року.

Загальна характеристика конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. 7 серпня 1950 року Комітетом міністрів Ради Європи було схвалено остаточний перелік прав та свобод, які будуть міститись в майбутній Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. 25 серпня Консультативною Асамблеєю Ради Європи було прийнято рекомендації щодо того, аби доповнити текст такими правами: право на вільні вибори, право власності та право на освіту, хоча у день схвалення проекту ця пропозиція ще перебувала на розгляді експертів.

- Також, від моменту підписання та ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод вона неодноразово доповнювалась протоколами та змінювалась.

- Права та свободи за Конвенцією пропонується розділяти на певні підгрупи, відповідно: матеріальні, організаційні та процесуальні.

- Перший розділ, статті 2–18, відведено для матеріальних норм, хоча вони можуть траплятися і в подальшій частині Конвенції. Європейському суду з прав людини присвячено другий розділ, його утворенню, порядку формування та внутрішній структурі, процедуру розгляду справ, статті 19–50, а третій □ Інші положення, що містить додаткові важливі аспекти стосовно роботи європейського судового органу, статті 51–59. Останні два розділи представлені організаційними та процесуальними нормами.

Ратифікація Україною конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Країни учасники Ради Європи підпи-

савши прийняту відповідно до Загальної декларації прав людини Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод зобов'язуються дотримуватись визначених у Конвенції прав та свобод. Оскільки з 1995 року Україна стала повноправним членом Ради Європи – підписала Конвенцію. Отже, коли 17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію, держава також взяла на себе зобов'язання дотримуватись приписів цього документу та визнала юрисдикцію Європейського суду. Відповідно правову систему норм національного законодавства було гармонізовано з міжнародними стандартами Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

30 жовтня 2017 року Україною було також ратифіковано протоколи до Конвенції: № 15, який стосується скорочення термінів звернення до ЄСПЛ до 4 місяців, а також скасування вікових обмежень щодо суддів, та № 16, сутність якого полягає в можливості звернутися по до Європейського суду з запитом про консультативний висновок з певного питання ще до ухвалення рішення Верховним судом щодо тлумачення застосування норм, визначених Конвенцією.

Додаткові протоколи конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Не приєднаними до тексту Конвенції і такими, що вважається самостійними документами міжнародного рівня є протоколи № 4, 6, 7, 13.

Протокол № 4 вступив у силу 2 травня 1968 року і вже 2009 року станом на 1 вересня він був ратифікований 42-ма державами. Зміст протоколу стосується зокрема: заборони ув'язнення за борг; свободи пересування; заборони висилання громадян; заборони колективного висилання іноземців. Україною зазначений Протокол було ратифіковано 11 вересня 1997 року.

Протокол № 6, підписаний у Страсбурзі, набрав чинності у березні 1985 року. Цей документ було підписано усіма членами Ради Європи і стосується він скасування смертної кари.

Протокол № 7 набрав чинності 1 листопада 1988 року і містить лише статті щодо процедурних гарантій, що стосуються висилання іноземців; права на оскарження у кримінальних справах; відшкодування в разі судової помилки; право не бути двічі притягненим до суду та рівноправність подружжя.

Протокол № 13 ратифікований Україною з 10 жовтня 2003 року. Протокол стосується скасування смертної кари; заборони відступу від зобов'язань; заборони застережень.

Механізми захисту прав людини. У статті 32 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначається, що будь які питання, що стосуються тлумачення та застосування норм Конвенції підпадають під юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Суд уповноважений розглядати як міждержавні так і індивідуальні справи, а також згідно ст. 42 Конвенції – надавати консультативні висновки за запитом Комітету міністрів.

Завдання органів Конвенції полягає у сприянні державам, у першу чергу, надавати необхідну міру правового захисту на національному рівні, тому діяльність Європейського суду обумовлена субсидіарністю функцій і створює лише додаткові гарантії захисту прав та свобод людини.

Отже, ЄСПЛ не можна назвати черговою ланкою в судовій системі, він є засобом європейського контролю і створений з метою забезпечення виконання зобов'язання Договірними сторонами.

Питання до практичного заняття

1. Історія та створення Конвенції.
2. Загальна характеристика Конвенції (принципи, цілі).
3. Основні структурні елементи Конвенції (каталог прав і свобод).
4. Додаткові протоколи до Конвенції.
5. Процедура підписання та ратифікація Україною Конвенції.
6. Роль ЄСПЛ як механізм захисту прав людини.
7. Система моніторингу та виконання рішень ЄСПЛ.
8. Приклади важливих рішень Суду.
9. Вплив Конвенції на захист прав людини в Європі.
10. Вплив Конвенції на захист прав людини в Україні.

Питання для самостійної роботи

1. Порядок формування та структура Європейського суду з прав людини.

Теми рефератів

1. Проблеми застосування судових прецедентів ЄСПЛ національними судами.
2. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до стандартів Ради Європи.

Рекомендована література до теми

1. Полякова В.В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерела права в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015, Вип.№ 32. С. 145–148 URL: <http://surl.li/ngknk>
2. Страсбурзьке право. Європейський суд з прав людини. Право, практика, коментар / В'ячеслав Манукян; пер. з рос. О.М. Уліщенко. – Харків: Право, 2019.– 560 с.
3. Рабінович П.М. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принципів законності в Україні. Право України. 2008, № 6. С. 14–18.
4. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Право Ради Європи та практика ЄСПЛ: навч.-метод. посіб. / укл.: В.В. Форманюк, Р.Ф. Харитонов, Ю.Ю. Акіменко, О.В. Пасечник, О.К. Кансенберг-Сандул, Т.С. Федорова, Д.О. Гребенюк; за ред. Х.Н. Бехруза; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 120 с.
6. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / (О.В. Сердюк, Ю.В. Щокін, І.В. Яковюк та ін.); за заг. Ред. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. Харків: Право, 2017. 374 с.

Тема 4:

Контрольний механізм Ради Європи щодо нагляду за дотриманням Україною взятих на себе зобов'язань

План лекції

1. Плани дій Ради Європи для України.
2. Статутні органи Ради Європи у сфері нагляду за дотриманням зобов'язань, прийнятих державами-членами.
3. Інші механізми контролю за дотриманням взятих на себе зобов'язань.

Основний зміст

Плани дій Ради Європи для України. Рада Європи може формувати план дій для України для забезпечення нею дотримання своїх зобов'язань у системі співпраці з країною. План дій, як правило, визначено на основі рішень та рекомендацій різних органів Ради Європи, таких як Європейський суд з прав людини, Парламентська асамблея, комітети та інші. Пріоритети Плану враховують основні завдання та потреби України, визначені у національних стратегічних документах та зобов'язаннях у рамках європейської інтеграції.

План передбачає спільну співпрацю Ради Європи та України з метою просування реформ, таких як зміцнення незалежності та ефективності правосуддя, гармонізація застосування європейських стандартів у сфері прав людини, підвищення парламентської спроможності, розширення прав громадянського суспільства та боротьба з корупцією. План також сприяє захисту прав меншин, правам дитини, доступу до інформації, захисту персональних даних тощо.

До прикладу з останніх подій, 24 квітня 2023 року у Києві було проведено презентацію Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». Цей план є внеском Ради Європи у відбудову української держави у зв'язку з повномасштабною збройною агресією зі сторони російської федерації та його підготовлено у процесі співпраці із зацікавленими українськими сторонами.

Основними напрямками плану є: посилення стійкості українських державних установ, посилення демократичного управління і верховенства права та захисту основоположних прав громадян.

План дій підтримуватиме зусилля країни щодо дотримання зобов'язань як держави-учасниці Ради Європи та імплементації євроінтеграційних реформ відповідно до рішення Європейської Ради у червні 2022 року про надання Україні статусу кандидата в ЄС.

План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» – це надважливий документ, мета якого – знайти пошук рішення для основних викликів, що постали на цей день перед Україною, її демократією.

Статутні органи Ради Європи у сфері нагляду за дотриманням зобов'язань, прийнятих державами-членами.

Парламентська асамблея разом з Комітетом міністрів являються статутними органами Ради Європи. Ключовим напрямком діяльності ПАРЄ є розвиток демократії, підтримка панування верховенства права та захист прав людини. Також асамблея контролює дотримання та виконання країнами-учасницями приписів Європейської конвенції з прав людини.

Постійна делегація Верховної Ради України у Парламентській асамблеї Ради Європи складається з депутатів, кількість яких визначена. Щодо складу цієї делегації, пропозиції щодо кандидатур надсилаються до Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва від депутатських фракцій. Кількість кандидатур від кожної фракції повинна відповідати їх пропорційному представництву у Верховній Раді України, але не може бути менше однієї кандидатури від кожної фракції.

Після того, як держава стала членом Ради Європи, Парламентська асамблея відстежує виконання цією державою своїх зобов'язань. У 1997 році було створено спеціальний Комітет з моніторингу (Моніторинговий комітет ПАРЄ), що щороку представляє Асамблеї звіт про головні результати своєї роботи. Наразі, у 2022 році, під наглядом ПАРЄ перебувають 10 країн, серед яких і Україна.

Періодично ПАРЄ проводить дискусії стосовно ситуації з правами людини та демократією в Україні та може надавати рекомендації та підтримку. Прикладом можуть бути: Рекомендація № 2035 (2014).

Щодо функціонування демократичних інститутів в Україні, в якій асамблея Ради Європи посилається на свою резолюцію 1974 (2014) про функціонування демократичних інститутів в Україні, в якій вона порушує низку питань щодо теперішньої політичної кризи і спалахів насильства в Україні та зазначає, що необхідно посилити моніторингову діяльність стосовно України зі сторони Комітету міністрів та змінити програму співпраці з Україною для подолання політичної кризи, або також Рекомендація № 2019 (2013) про корупцію як загрозу верховенству права, в якій Асамблея зокрема рекомендує розробити кодекс поведінки та етики для державних службовців у відповідності з керівними принципами, викладеними

в Рекомендації 1908 (2010) «Про лобіювання в демократичному суспільстві» (Європейський кодекс поведінки при лобіюванні).

Комітет міністрів Ради Європи, також відомий як *Comité des ministres*, є органом Ради Європи, який відповідає за прийняття рекомендацій та підготовку проектів конвенцій і угод. Він також здійснює контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини. Цей комітет складається з міністрів закордонних справ усіх держав-членів або їх постійних дипломатичних представників в Страсбурзі. Комітет міністрів є урядовим органом, де національні підходи до вирішення проблем, що стоять перед європейським суспільством, можуть обговорюватися на рівній основі. В співпраці з Парламентською Асамблеєю, Комітет міністрів виступає захисником європейських цінностей і контролює додержання державами-членами своїх зобов'язань.

Комітет міністрів так само як і Парламентська асамблея Ради Європи може висилати для України рекомендації та вимоги щодо конкретних справ та питань прав людини.

Цей орган контролює дотримання Європейської соціальної хартії державами-учасниками Ради Європи. Хартія гарантує широкий спектр прав людини, пов'язаних із працевлаштуванням, житлом, охороною здоров'я, освітою, соціальним захистом і добробутом. Україна прийняла (переглянуту) Хартію у 2006 році. ЄКСП регулює дотримання Хартії за допомогою двох механізмів: через розгляд колективних скарг, поданих партнерами та неурядовими організаціями, і через національні звіти. Звіти містять рекомендації щодо поліпшення національного законодавства з соціальних прав, і держави-учасниці Хартії зобов'язані вжити заходів для їх виконання.

Війна Російської Федерації проти України створила загрози для прав людини. Але держави-учасниці Хартії повинні прийняти всі необхідні заходи, включно залученням міжнародної підтримки, для забезпечення ефективної гарантії прав, передбачених Хартією, у будь-який час. Надання підтримки уряду України, зокрема щодо права на захист від бідності (стаття 30 Хартії) та права на житло (стаття 31 Хартії), є дуже важливим.

23 березня 2023 року відбулося офіційне відкриття проекту «Посилення соціального захисту в Україні», який орієнтований на забезпечення підвищеного рівня соціальних прав та соціального захисту для людей з уразливих груп, включаючи населення, що постраждало від війни в Україні. Цей проект сприятиме ефективній реалізації реформ у сферах соціального захисту, соціальних послуг, трудових прав, зайнятості, прав людей з інвалідністю, реінтеграції ветеранів у мирне життя та багатьох інших.

Інші механізми контролю за дотриманням взятих на себе зобов'язань:

– Європейський суд з прав людини розглядає скарги, які подаються індивідами, громадянами України або іншими особами, які вважають, що їхні права на порушено Україною. Суд виносить обов'язкові рішення, які повинні бути виконані.

– Відомства та агентства Ради Європи, які займаються моніторингом та оцінкою ситуації в країнах-членах. Відомство Ради Європи з прав людини.

– Спеціальні моніторингові місії або групи експертів для оцінки стану дотримання стандартів Ради Європи Україною.

– Україна може бути піддана регулярним звітам і оцінкам, де вона повинна представляти інформацію щодо свого прогресу у виконанні зобов'язань перед Радою Європи.

– Рада Європи сприяє діалогу між країнами-членами та надає рекомендації щодо удосконалення ситуації в питаннях дотримання стандартів Ради Європи.

Питання до практичного заняття

1. Плани дій Ради Європи для України – стратегічні програмні документи, метою яких є підтримка України у виконанні своїх зобов'язань як держави-члена Ради Європи.
2. Моніторинг Парламентською асамблеєю Ради Європи за виконанням зобов'язань, взятих на себе Україною після вступу до Ради Європи.
3. Комітет міністрів Ради Європи – головний орган Ради Європи який виконує нагляд за дотриманням зобов'язань, прийнятих державами-членами.

4. Відомства та агентства Ради Європи, які займаються моніторингом та оцінкою ситуації в країнах-членах. Відомство Ради Європи з прав людини.
5. Спеціальні моніторингові місії або групи експертів для оцінки стану дотримання стандартів Ради Європи Україною.
6. Інші механізми контролю дотримання Україною взятих на себе зобов'язань.
7. ЄСПЛ: орган який видає рішення, які є обов'язковими для виконання Україною.
8. Майбутні виклики та можливі розвиток механізмів захисту.

Питання для самостійної роботи

1. Моніторингові процедури Ради Європи щодо дотримання Україною взятих на себе зобов'язань.
2. Співробітництво України з Радою Європи у сфері соціальної політики.

Теми рефератів

1. Співробітництво України у рамках Ради Європи у процесі проведення нагальних внутрішніх реформ.

Рекомендована література до теми

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
2. Блажівська Н.Є. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект. Вісник Вищої ради юстиції. 2010. № 2. С. 83–89. URL: http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik02_11.pdf.
3. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції від 13 травня 2004 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_527
4. Рекомендації Комітету з питань правової політики на тему «Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини»: прийняті на засіданні Комітету від 17.02.2021 р. URL: <http://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/33309.pdf>

5. Капітоненко А. Проблеми виконання рішень ЄСПЛ. Юридична газета. 2017. № 2–3 (604–605). С. 20–21. URL: https://aequo.ua/content/news/files/201801_yug_kapitonenkocompressed_1516878367_ua.pdf
6. Косяк Н.В. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблеми та шляхи їх вирішення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2010. Випуск 56. С. 45–50 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/919162.pdf>

Тема 5:

Україна як позивач в Європейський Суд з прав людини: міждержавні та індивідуальні скарги

План лекції

1. Міждержавні скарги – новітній механізм захисту прав людини.
2. Процедура розгляду міждержавної скарги за Регламентом ЄСПЛ.
3. Застосування тимчасових заходів.
4. Міждержавні скарги України проти Росії.

Основний зміст

Міждержавні скарги – новітній механізм захисту прав людини. Більшість заяв до Європейського суду з прав людини подають окремі особи, групи людей, компанії чи неурядові організації. Проте держави можуть також подавати заяви одна проти одної у так званих «міждержавних заявах». Ця можливість передбачена статтею 33 Європейської конвенції з прав людини, яка зазначає, що «будь-яка Висока Договірна Сторона може передати до Суду будь-яке ймовірне порушення положень Конвенції та Протоколів до неї іншою Високою Договірною Стороною».

Відтоді, як Європейська конвенція набула чинності в 1953 році, було порушено понад 30 міждержавних справ. Першою була справа Греція проти Сполученого Королівства, подана в 1956 році щодо ймовірних порушень Конвенції на Кіпрі.

Більшість стосувалося ситуацій кризи чи конфлікту, таких як методи допиту, які застосовувала влада Великобританії з 1971 по 1975 роки під час смуту в Північній Ірландії, військові операції Туреччини на північному Кіпрі в 1974 році, збройний конфлікт між Грузією та Росією в 2008 році та події в Криму та Східній Україні в 2014 році. З іншого боку, Словенія проти Хорватії стосувалася провадження, розпочатого словенським банком для стягнення боргів хорватських компаній.

Наразі в Суді перебуває на розгляді 13 міждержавних справ (що охоплюють загалом 17 заяв), серед яких міждержавна скарга України проти Росії.

Процедура розгляду міждержавної скарги за Регламентом ЄСПЛ. Відповідно до ст. 33 Європейської конвенції з прав людини процедура складається з кількох етапів:

1) Будь-яка держава, яка має намір подати справу до Суду проти іншої держави, повинна подати заяву з викладом фактів і порушень з відповідними аргументами.

2) Коли подається міждержавна заява, Суд негайно повідомляє про неї іншу державу та передає її одній із палат.

3) Судді, обрані від держави-заявника та держави-відповідача, є частиною Палати, створеної для розгляду справи.

4) Державі-відповідачу пропонується подати письмові зауваження, які потім надсилаються державі-заявнику для надання зауважень у відповідь.

5) клопотання про застосування тимчасових заходів відповідно до статті 39 Регламенту Суду. Це невідкладні заходи, які застосовуються лише у випадках, коли існує безпосередній ризик неправної шкоди. Наприклад, Європейський суд ухвалив такий захід у міждержавній справі України проти Росії щодо подій у Керченській протоці;

6) Слухання щодо прийнятності чи по суті, якщо одна чи декілька зацікавлених Договірних сторін вимагають цього або якщо Палата вирішить провести таке з власної ініціативи, а також слухання, якщо справу передано або передано на розгляд Великої палати. Слухання у Палаті та/або Великій палаті проводились у справах: Кіпр проти Туреччини; Грузія проти Росії та Грузія проти Росії

у Великій палаті; Словенія проти Хорватії: слухання у Великій палаті щодо прийнятності справи.

За ст. 46 Регламенту Суду будь-яка Договірна Сторона або Сторони, які мають намір подати справу до Суду згідно зі статтею 33 Конвенції, повинні подати до Секретаріату заяву, у якій зазначено

- (a) назву Договірної Сторони, проти якої складено заяву;
- (b) викладення фактів;
- (c) заяву про порушення Конвенції та відповідні аргументи;
- (d) заява про відповідність критеріям прийнятності (вичерпання національних засобів правового захисту та строк);
- (e) об'єкт заяви та загальний опис будь-яких вимог щодо справедливої сатисфакції, поданих відповідно до статті 41 Конвенції від імені передбачуваної потерпілої сторони або сторін;
- (f) ім'я та адреса особи або осіб – представників від Договірної сторони.

Відповідно до ст. 48 Регламенту Суду якщо заява подана згідно зі статтею 33 Конвенції, палата, створена для розгляду справи, призначає одного чи кількох своїх суддів суддею-доповідачем (ами), який(і) подає доповідь про прийнятність, після отримання письмових зауважень відповідних Договірних сторін.

Після того, як палата вирішила прийняти заяву, подану відповідно до статті 33 Конвенції, голова палати після консультацій із зацікавленими Договірними сторонами встановлює строки для подання письмові зауваження по суті та для надання будь-яких додаткових доказів. Проте Голова Суду може, за згодою зацікавлених Договірних Сторін, наказати не застосовувати письмову процедуру. За ст. 58 Регламенту Суду слухання по суті проводиться на прохання однієї чи кількох зацікавлених Договірних сторін або якщо Палата вирішить це з власної ініціативи. Голова палати визначає усну процедуру.

Застосування тимчасових заходів. На основі Правила 39 Регламенту Суду, Суд може наказати вжити тимчасових заходів, що обов'язкові для Держави, якої вони стосуються. Тимчасові заходи застосовуються лише у виняткових випадках. Суд застосовує тимчасові заходи проти Держави-члена лише у випадках, коли після розгляду усієї відповідної інформації, він вважає, що у разі неза-

стосування таких заходів, заявнику загрожує значна непоправна шкода.

Будь-які клопотання, що подаються до Суду, повинні містити обґрунтування. Зокрема, заявник повинен детально вказати підстави, на яких ґрунтуються його конкретні побоювання, характер стверджуваних ризиків та положення Конвенції, які на думку заявника, було порушено. Недостатньо обмежитись простим посиланням на подання, що містяться в інших документах або документах, що стосуються національного провадження. Важливо аби клопотання супроводжувалося усіма необхідними підтверджуючими документами, зокрема відповідними рішеннями національних судів чи інших органів, а також іншими матеріалами, які можуть вважатись такими, що підтримують твердження заявника. Суд не завжди зв'язуватиметься із заявниками, які не надали повного клопотання про застосування тимчасових заходів, а клопотання, які не містять інформації, необхідної для ухвалення рішення, зазвичай не подаються на розгляд для ухвалення рішення. Якщо справа вже знаходиться на розгляді Суду, клопотання повинно містити посилання на номер, наданий цій справі. У справах, що стосуються депортації чи екстрадиції, необхідно надати інформацію про очікувану дату та час видворення, адресу заявника чи місця його утримання, а також офіційний реєстраційний номер його чи її справи. Необхідно якомога швидше повідомляти Суд про будь-які зміни, що стосуються цих деталей (дата та час видворення, адреса, тощо). По можливості клопотання слід подавати однією з офіційних мов Договірних Держав. Суд може вирішити питання про прийнятність справи одночасно з розглядом клопотання про застосування тимчасових заходів.

Правові наслідки розгляду міждержавних спорів: у 2000 році відбулося дружнє врегулювання у справі Данія проти Туреччини щодо ймовірного жорстокого поводження з громадянином Данії, затриманим у Туреччині. Угода передбачала виплату *ex gratia* та висловлення урядом Туреччини жалю за заподіяне жорстоке поводження, надання допомоги урядом-заявником у навчанні поліції та встановлення постійного діалогу. У наступних міждержавних справах Європейський суд присудив компенсацію («справедливу сатисфакцію»): Кіпр проти Туреччини – щодо ситуації на північ-

ному Кіпрі після того, як Туреччина провела там військові операції в липні та серпні 1974 року, а також поділ території Кіпру з того часу. Туреччину зобов'язали виплатити Кіпру 30 000 000 євро (EUR) відшкодування моральної шкоди, заподіяної родичам 1456 зниклих безвісти осіб, і 60 000 000 євро відшкодування моральної шкоди, заподіяної греко-кіпрським мешканцям анклаву на півострові Карпас.

Міждержавні скарги України проти Росії. З початку агресії рф проти України в лютому 2014 року звернення до Європейського суду з прав людини з міждержавними заявами проти уряду російської федерації стало одним із пріоритетних напрямів захисту інтересів України. У зв'язку з агресією рф проти України, що має своїм наслідком масові порушення прав людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей, а також інших територіях України, де наразі рф здійснюється військова агресія, урядом України було подано до ЄСПЛ низку позовів проти уряду російської федерації.

Зокрема, міждержавні заяви охоплюють скарги Уряду України на порушення прав людини, гарантованих статтями 2 (Право на життя), 3 (Заборона катування), 5 (Право на свободу та особисту недоторканість), 6 (Право на справедливий суд), 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя), 9 (Свобода думки, совісті і релігії), 10 (Свобода вираження поглядів), 11 (Свобода зібрань та об'єднання) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), статті 14 (Заборона дискримінації) Конвенції у поєднанні зі статтями 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11 Конвенції, статті 18 (Межі застосування обмежень прав), 38 (Розгляд справи) у поєднанні зі статтею 6 Конвенції та статтями 1 (Захист права власності), 2 (Право на освіту) та 3 (Право на вільні вибори) Першого протоколу до Конвенції, статтею 2 (Свобода пересування) Четвертого протоколу до Конвенції, статтею 1 (Загальна заборона дискримінації) Дванадцятого протоколу до Конвенції.

Станом на 21.02.2023 у провадженні ЄСПЛ перебуває 4 міждержавні справи України, а саме:

«Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18;

«Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення росії;

«Україна проти Росії (VIII)» за заявою № 55855/18 щодо захоплених моряків;

«Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської федерації.

17.02.2023 ЄСПЛ повідомив Уряд України про об'єднання двох міждержавних справ «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 (щодо Донбасу) та «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 (щодо повномасштабного вторгнення рф) в одне провадження «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22.

Рішенням від 25.01.2023 ЄСПЛ визнав частково прийнятною міждержавну справу «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, перейшовши до розгляду справи по суті.

Серед іншого, 25.01.2023 ЄСПЛ встановив, що території на сході України, захоплені російськими окупаційними силами з 11.05.2014 та щонайменше до 26.01.2022, були під юрисдикцією російської федерації. ЄСПЛ послався на присутність на сході України російських військових з квітня 2014 року та широкомасштабне розгортання російських військ найпізніше із серпня 2014. Він також встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію її маріонеткових адміністрацій; що вона надавала зброю та інше військове обладнання цим окупаційним адміністраціям у значних масштабах з початку їх створення (так звані Л/ДНР) та в подальші місяці й роки; що вона проводила артилерійські обстріли на запит цих окупаційних адміністрацій; та що вона надавала політичну й економічну підтримку зазначеним окупаційним утворенням.

Що стосується скарг Уряду Королівства Нідерландів, ЄСПЛ встановив, що збиття літака рейсу МН17 відбулося повністю в межах території, що була захоплена російськими окупаційними адмі-

ністраціями. Він також встановив, що кропітке кримінальне розслідування інциденту, що мало місце в рамках міжнародної спільної слідчої групи («ІТ»), значною мірою прояснило обставини збиття літака рейсу МН17. Не було свідчень зіткнень за встановлення контролю на територіях, які мали відношення до місця запуску ракети чи місця падіння літака, що давало б підстави стверджувати, що подальший контекст хаосу виключав можливість встановлення юрисдикції. Тому скарги підпадають під територіальну юрисдикцію Росії.

Питання до практичного заняття

1. Міждержавні скарги – новітній механізм захисту прав людини.
2. Процедура розгляду міждержавної скарги за Регламентом ЄСПЛ.
3. Застосування тимчасових заходів.
4. Міждержавні скарги України проти Росії.

Питання для самостійної роботи

1. Розгляд питання прийняття міждержавної скарги з прикладами.
2. Практика застосування тимчасових заходів у міждержавних скаргах.

Теми рефератів

1. Аргументи Сторін та перебіг справи Грузія проти Росії.
2. Аргументи Сторін та перебіг справи Кіпр проти Туреччини.
3. Аргументи Сторін та перебіг справи Данія проти Туреччини.

Рекомендована література до теми

1. Європейська Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 р. / Відомості Верховної Ради України.– 1995.– 38. – Ст. 287

3. Завгородня В. М. Міждержавні справи у практиці Європейського суду з прав людини. Правовий вісник Української академії банківської справи. № 1(10). 2014. С. 51–54.
4. Право Ради Європи та практика ЄСПЛ: навч.-метод. посіб. / укл.: В. В. Форманюк, Р. Ф. Харитонов, Ю. Ю. Акіменко, О. В. Пасечник, О. К. Каненберг-Сандул, Т. С. Федорова, Д. О. Гребенюк; за ред. Х. Н. Бехруза; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2023.– 120 с.
5. Висновок ПАРЕ «Наслідки агресії російської федерації проти України» від 15 березня 2022 р. 300 (2022) URL: <https://pace.coe.int/en/files/29885/html>
6. Case «Ukraine and the Netherlands v. Russia» according to applications №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20
7. Аракелян М. Р., Бехруз Х. Н., Мануїлова К. В. Практика Європейського суду з прав людини щодо експропріації та прав власності. Право та державне управління. 2023, № 1. С. 261–265 URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/38.pdf
8. Каненберг-Сандул О. К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал. № 1/2022. С. 349–351. http://lsej.org.ua/1_2022/79.pdf

Тема 6: **Європейська соціальна хартія та алгоритм** **її застосування в Україні**

План лекції

1. Історія створення та розвитку Європейської соціальної хартії.
2. Основні положення Європейської соціальної хартії.
3. Ратифікація Європейської соціальної хартії (переглянутої) Україною.

Основний зміст

Історія створення та розвитку Європейської соціальної хартії. Європейська соціальна хартія – це ключовий міжнародний документ, прийнятий у рамках Ради Європи, що регулює права

і соціальні гарантії громадян у країнах-членах. Вона була прийнята в 1961 році і була переглянута в 1996 році.

Концепція створення Європейської соціальної хартії зародилася після Другої світової війни та створення ідеї про забезпечення соціальних та економічних прав громадян як одного з головних елементів міжнародного світу та стабільності.

Перша версія Європейської соціальної хартії, яка була прийнята в 1961 році, була обмежена у сфері застосування і стосувалася переважно права на працю та умови праці. Ця версія містила основні принципи, такі як право на працю, право на гідні умови праці, право на захист здоров'я на роботі та інші соціальні права.

Однак з часом було виявлено розширення обсягу та застосування Хартії для включення більш широкого спектру соціальних та економічних прав. Це призвело до ревізії Хартії у 1996 році. Ревізія розширила її застосування та додала нові права, такі як право на соціальний та житловий захист, право на соціальне та медичне обслуговування, право на освіту та інші.

Крім того, до Хартії було додано протоколи, які розширюють гарантії прав громадян, такі як Протокол про права жінок та Протокол про соціальні та трудові права.

Основні положення Європейської соціальної хартії включають:

- **Право на працю:** Хартія визнає право кожної особи на роботу та покладає на країни-члени зобов'язання сприяти забезпеченню вільного доступу до праці.

- **Соціальні та економічні права:** Хартія гарантує ряд соціальних і економічних прав, включаючи право на адекватну оплату, безпеку на роботі, відпочинок і дозвілля, житло, охорону здоров'я та інші аспекти соціального захисту.

- **Справедливі умови праці:** Хартія встановлює стандарти для створення справедливих умов праці, включаючи обмеження тривалості робочого дня і тижня, відпустки, дозволи на лікарняні та інші аспекти трудових відносин.

- **Соціальний захист:** Хартія надає важливі гарантії щодо соціального захисту, включаючи пенсії, допомогу сім'ям, допомогу безробітним, інвалідам та іншим категоріям громадян.

– Права на освіту і культурну діяльність: Хартія визнає право на освіту і культурну діяльність та закликає країни-члени сприяти розвитку цих прав.

– Права на соціальне консультування та участь: Хартія підтримує право громадян на соціальне консультування та участь у прийнятих рішеннях, які стосуються їх соціального захисту.

– Захист від дискримінації: Хартія забороняє будь-яку форму дискримінації з питань соціальних та економічних прав.

Для забезпечення виконання положення Європейської соціальної хартії було створено Європейський комітет з соціальних прав. Цей комітет виконує важливу роль у моніторингу та оцінці того, що більшість країн-членів Раді Європи підтримується положенням Хартії.

Ратифікація Європейської соціальної хартії (переглянутої) Україною. Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту) 2006 року (стала чинною 2007 року).

Ратифікація означає, що Україна прийняла зобов'язання виконувати положення цієї статті та забезпечити відповідне виконання соціальних і трудових прав, які вона містить, у межах свого внутрішнього законодавства. Ратифікація Європейської соціальної хартії є кроком для забезпечення соціального захисту та прав людини в Україні.

Так, ратифікувавши Хартію Україна зобов'язується дотримуватися її положень та мети.

Загальна мета Європейської соціальної хартії (переглянутої) виникає в забезпеченні та захисті соціальних і трудових прав громадян у країнах-членах Ради Європи та забезпеченні створення справедливих та соціально справедливих умов для життя та роботи людей.

Питання до практичного заняття

1. Передумови створення Європейської соціальної хартії.
2. Історія створення Європейської соціальної хартії.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) та додаткові протоколи.

4. Положення статей Європейської соціальної хартії (переглянутої).
5. Додатковий протокол до Європейської соціальної хартії, який передбачає систему колективного оскарження.
6. Процедура набрання чинності Європейської соціальної хартії.
7. Контрольний механізм дотримання Європейської соціальної хартії.
8. Європейський комітет з соціальних прав.
9. Ратифікація Європейської соціальної хартії Україною.
10. Наслідки недотримання зобов'язань за Європейською соціальною хартією (переглянутою).

Питання для самостійної роботи

1. Значення Європейської соціальної хартії та Європейської соціальної хартії (переглянутої) для розвитку міжнародного законодавства у галузі прав людини.
2. Додатковий протокол 1988 р. та право на рівні можливості щодо працевлаштування.

Теми рефератів

1. Адаптація законодавства України до Європейської соціальної хартії.

Рекомендована література до теми

1. Benelhocine C. The European Social Charter. Council of Europe publishing. 2012, p. 11–27, p.77–86
2. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 51. Ст. 2096.
3. Conclusions 2014. Ukraine. European Committee of Social Rights. January 2015. Articles 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 and 29 of the Revised Charter. URL: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/>
4. Treaty office of the Council of Europe. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=035&CM=8&DF=01/02/2015&CL= ENG.> – Title from the screen

5. Актуальні проблеми соціального права. Випуск 10. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Європейська соціальна хартія та проблеми реалізації соціальних прав в умовах глобалізації” (до 25-річчя Європейської соціальної хартії (переглянутої) 23 квітня 2021 року. Львів, «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2021. 208 с

Тема 7: **Захист прав дітей в Україні за стандартами Ради Європи**

План лекції

1. Права дітей у системі прав людини за стандартами Ради Європи.
2. Європейська конвенція про здійснення прав дітей.
3. Імплементация Україною стандартів Ради Європи у сфері захисту прав дитини.
4. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2022–2027).

Основний зміст

Права дітей у системі прав людини за стандартами Ради Європи. Першим важливим документом у галузі захисту прав дітей можна вважати Загальну декларацію прав людини 1948 р., у якій зазначається, що діти повинні бути об’єктом особливого захисту і допомоги. Декларація закріплює, що користування основними правами людини не залежить від віку, також звернена увага на необхідність особливого захисту материнства та дитинства (ст. 25 «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом повинні користуватися однаковим соціальним захистом») та вперше сформульовані основні вимоги одержання освіти (ст. 26).

У 1959 р. ООН прийняла спеціальний документ з питань захисту такої особливо вразливої категорії осіб як діти – Декларацію прав дитини, в якій проголошені соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей. Зокрема у преамбулі цього документу відзначається: «...приймаючи до уваги, що дитина, через її фізичну, розумову незрілість, має потребу в спеціальній

охороні і турботі, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження». Декларацією дається визначення поняття дитина, якою «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше». Основним правовим принципом захисту дітей є рівність прав усіх дітей. Перелічені в документі права повинні визнаватися за усіма дітьми, без будь-яких винятків та обмежень. Права дітей потребують спеціального захисту, включаючи «належний правовий захист як до, так і після народження». Принцип такого спеціального захисту прав дітей діє й у таких екстремальних ситуаціях, як, наприклад, позбавлення волі неповнолітнього за скоєння злочину, а також у разі призначення та відбування покарання.

20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про права дитини, яка вважається світовою конституцією для дітей. Конвенція визначає політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей до 18 років, проголошує право дитини на їх захист та обов'язковість створення для цього необхідних умов. Дбаючи про захист прав дитини, держава має не тільки створити скоординовану систему їх реалізації, але й забезпечити застосування особливих механізмів їх впровадження. Відповідно до ст. 44 Конвенції ООН про права дитини, усі країни-учасники, що ратифікували Конвенцію, повинні періодично – раз на чотири роки – звітувати про прогрес у впровадженні цього міжнародного правозахисного інструменту, а також про виклики, які унеможливають повне забезпечення захисту прав дитини. Також передбачений особливий захист дітей в особливих умовах під час збройних конфліктів.

Серед Конвенцій Ради Європи особливо можна виділити: Конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом; Конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (ETS № 105); Конвенція про здійснення прав дітей; Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192), Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20 травня 1980 р. (ETS No. 105), Конвенція про

контакт з дітьми від 15 травня 2003 р. (ETS No. 192), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. (CETS No. 197), Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) (CETS No 202) від 27 листопада 2008 р.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Європейська конвенція про здійснення прав дітей застосовується до дітей, які не досягли 18 років. Відповідно до ст. 1 Конвенції її предметом цієї Конвенції є підтримка у найвищих інтересах дітей їхніх прав, надання їм процесуальних прав і сприяння здійсненню цих прав шляхом забезпечення поінформованості дітей та їхнього допуску до участі, особисто або через інших осіб чи інші органи, у розгляді судовим органом справ, які їх стосуються.

Конвенція надає великий перелік процесуальних прав дитини, а саме право бути поінформованим та висловлювати свою думку під час розгляду справи. Для цього держави зобов'язані встановити положення у чинному законодавстві щодо того, що дитині, яка внутрішнім законодавством визнається такою, що має достатній рівень розуміння, під час розгляду судовим органом справи, яка її стосується, надаються такі права, здійснення яких вона може вимагати:

- a) отримувати всю відповідну інформацію;
- b) отримувати консультації та висловлювати свою думку;
- c) бути поінформованою про можливі наслідки врахування цієї думки та про можливі наслідки будь-якого рішення.

Імплементація Україною стандартів Ради Європи у сфері захисту прав дитини. Питанням прав дитини присвячена значна кількість міжнародних документів, що не мають статусу міжнародних договорів, – декларацій і резолюцій міжнародних організацій, підсумкових документів, спільних заяв-платформ тощо. Такі міжнародні документи, особливо ті, які носять універсальний характер, не слід недооцінювати, оскільки в них висловлена певна позиція значної кількості держав, що засвідчує їх ставлення до відповідних проблем. Відсутність правового (юридично обов'язкового) характеру у таких документів надає можливість широкого їх використання з метою висвітлення та підтримки позитивного досвіду, для формування певного стандарту поведінки, що може призвести до змін

у суспільстві, для пропонування певних моделей змін у законодавстві тощо.

Рада Європи через свої статутні органи – Комітет Міністрів і Парламентську Асамблею (ПАРС) прийняла у сфері захисту прав дітей та підлітків десятки рекомендацій, резолюцій та інших документів, зокрема, це:

- Рекомендація Комітету Міністрів No. R (98) 8 від 18 вересня 1998 р. про участь дітей у сімейному і соціальному житті;

- Рекомендація Комітету Міністрів CM/Rec(2011)12 від 16 листопада 2011 р. про права дітей та соціальні послуги, дружні до дітей та сімей;

- Рекомендація Комітету Міністрів CM/Rec(2018)7 від 4 липня 2018 р. «Про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі»;

- Резолюція ПАРС 1995(2014) від 11 квітня 2014 р. «Припинення дитячої бідності в Європі»;

- Резолюція ПАРС 2049(2015) від 22 квітня 2015 р. «Соціальні послуги в Європі: законодавство і практика вилучення дітей з їх сімей у державах – членах Ради Європи» та ін.

Стратегія Ради Європи з прав дитини (2022–2027).

Попередня стратегічна програма Ради Європи на 2021–2025 рр., розроблена Генеральним секретарем, значною мірою була зосереджена на запобіганні дискримінації та забезпеченні захисту вразливих груп населення, до яких належать і діти.

Стратегія потрібна для вирішення складних міжгалузевих проблем. Однієї з перешкод ефективного захисту прав дитини є тенденція до ізолюваної роботи, що спостерігається на всіх рівнях – міжнародному, загальноєвропейському, національному, регіональному й місцевому. Завдяки залученню всіх ключових зацікавлених сторін стратегія здатна ефективно вирішувати багатогранні проблеми й чітко визначати функції всіх учасників. Тому глибока політична відповідальність і належне управління разом із виділенням достатньої кількості ресурсів і широкою поінформованістю суспільства про права дитини є основоположними аспектами, які забезпечують розуміння статусу дітей як повноцінних суб'єктів прав і ставлення до них відповідним чином.

Стратегія охоплює шість пріоритетних напрямків і згадує кілька міжгалузевих форматів або підходів. Саме тому вона дотримується інтегрованого підходу, застосування якого Рада Європи заохочує в різних напрямках, з урахуванням численних труднощів, що виникають у складному світі XXI століття.

Шість пріоритетних напрямків Ради Європи для гарантування прав дитини:

1. Свобода від насильства для всіх дітей
2. Рівні можливості та соціальне включення для всіх дітей
3. Доступність технологій для всіх дітей і їх безпечне використання
4. Дружнє до дитини правосуддя для всіх дітей
5. Надання права висловлюватися кожній дитині
6. Права дітей у кризових і надзвичайних ситуаціях

Питання до практичного заняття

1. Права дітей у системі прав людини за стандартами Ради Європи.
2. Європейська конвенція про здійснення прав дітей.
3. Імплементация Україною стандартів Ради Європи у сфері захисту прав дитини.
4. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2022–2027).

Питання для самостійної роботи

1. Прецедентна практика ЄСПЛ щодо прав дитини.
2. Рекомендація Ради Європи про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі CM/Rec(2018)7 від 4 липня 2018.

Теми рефератів

1. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007.
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10. 2007.

Рекомендована література до теми

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України від 1990.– 1990.– № 1. – С. 205.

2. Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N41, ст. 354
3. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007. Офіційний вісник України від 15.11.2013.– 2013.– № 86, /№ 12, 2013, ст. 453/. – С. 104, ст. 3194.
4. Закон України від 26 квітня 2001 року «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради України від 27.07.2001.– 2001.– № 30. – Ст. 142.
5. Рекомендація Ради Європи про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі CM/Rec(2018)7 від 4 липня 2018.
6. Стратегія з прав дитини (2022–2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства» URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064
7. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навч. посіб. / В. М. Стещенко.– 2-ге вид., змінене. – Харків: Право, 2019.– 392 с.
8. Захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Текст]: конвенція Ради Європи: [пер. з англ.] / Рада Європи. – Київ: К.І.С., 2017. 67 с. (Конвенція Ради Європи). Пер. изд.: Council of Europe Convention on the protection of children against sexual exploitation and sexual abuse.
9. Радзієвська О.Г. Проблеми захисту прав і безпеки дитини в інформаційній сфері: монографія / за заг. ред. В.Г. Пилипчука. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2019. 238 с.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» від 18 лютого 2021 р. № 1256- IX. URL: <https://cutt.ly/nlwHOAc>
11. Рекомендації Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі CM/ Rec (2018)7: Ухвалено Комітетом Міністрів 4 липня 2018 року на 1321-му засіданні заступників міністрів. URL: <https://cutt.ly/zFRMyxq>.

Тема 8: Захист прав жінок в Україні за стандартами Ради Європи

План лекції

1. Загальна характеристика стандартів у сфері захисту прав жінок.
2. Загальна характеристика Стамбульської конвенції.
3. Дотримання та контроль міжнародних стандартів у сфері захисту прав жінок: міжнародне і національне співробітництво.

Основний зміст

Загальна характеристика стандартів у сфері захисту прав жінок. У первинному законодавстві ЄС (Договір про функціонування ЄС, Договорі про ЄС, Європейській соціальній хартії, Договорі про заснування європейського співтовариства з атомної енергії) закріплені основоположні цінності та принципи, на які направлена політика європейської спільноти: праву ЄС, покликаному в першу чергу захищати права людини, притаманні гендерна рівність, повага до людської гідності, демократія та свобода прав людини, верховенство право.

Чільне місце в діяльності європейського суспільства займає питання гендерної рівності, яке завдяки політичним та юридичним засобам є прогресивним та динамічним у напрямку успішного практичного застосування, хоча своєї актуальності, поки що, не втрачає.

У Плані дій щодо прав людини та демократії на 2020–2024 роки зазначено, що «ЄС та його держави-члени промоторуватимуть повноцінне здійснення прав жінок і дівчат, гендерну рівність і розширення прав і можливостей для жінок і дівчат як пріоритет у всіх сферах діяльності».

Оскільки нагальним питанням сьогодення для української держави є наближення національного законодавства до стандартів ЄС, питання забезпечення захисту прав жінок є одним з тих, що потребує уваги та актуалізації.

У теперішньому часі поняття «стандарт захисту прав жінок» під собою розуміє загально визнані права жінок. Стандарти повинні передбачати мінімальний рівень, який держави повинні забезпечити та гарантувати у цій сфері, і тому такі стандарти містяться в обов'язкових до виконання нормативно-правових актах ЄС: Європейська соціальна хартія; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства; Стамбульська конвенція або Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами; Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми.

Загальна характеристика Стамбульської конвенції. Стамбульська Конвенція, або друга її назва: Конвенція Ради Європи про запобігання насильства щодо жінок та домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence; Istanbul Convention) – це міжнародна угода Ради Європи покликана запобігати насильству проти жінок та дівчат, криміналізує його та виконує превентивну функцію щодо постраждалих від насильства. Дана угода передбачає захист від усіх видів дискримінації.

Документ встановлює механізми захисту усіх, хто, зазнав домашнього насильства, як жінок, так і чоловіків.

Кожного дня вагома кількість жінок з різних країн Ради Європи стикається з різними видами насилля: зґвалтування, домашнє насилля, сексуальне насилля, ушкодження статевих органів, примусовий шлюб, також насилля не пов'язане з фізичними контактами, таке як переслідування, погрози, залякування, критика, ізоляція, словесні образи. Важливим фактом є те, що подібні види утиску впливають не тільки на самих жертв насильства, а й на дітей. Без існування чіткого механізму запобігання та захисту жертв насильства майже всі вони будуть залишатись приватною справою кожного окремого випадку, що призведе до неможливості виявити правопорушника, надати кваліфіковану різносторонню допомогу жертвам та належного покарання для кривдника. Отже, виникла

нагальна потреба уніфікувати загальноприйняті стандарти для того, щоб забезпечити однаковий рівень захисту по всій Європі.

Тому з 1990х років посилила свою діяльність в протидії усім видам дискримінації та насильства стосовно жінок, було прийнято блок ініціатив для просування даної ідеї захисту жінок: у 2002 році Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив рекомендації щодо захисту жінок від насильства адресовані країнам-учасницям; у 2006–2008 роках відбувся запуск всеєвропейської кампанії захисту жінок від домашнього насильства.

Комітет Міністрів у 2008 році створив експертну групу Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence (Спеціальний міжгалузевий комітет з питань запобігання та боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством (САНВІО)), якому було доручено розробити підготовчий текст конвенції у цьому напрямку. Протягом 9 зустрічей чернетка конвенції була сформована. Фінальний текст було створено у грудні 2010 року і прийнятий Комітетом Міністрів 7 квітня 2011 року. На зустрічі міністрів у Стамбулі 11 травня Конвенція була відкрита для підписання і для набрання чинності було необхідно ратифікувати її десятима країнами, 8 з яких мали бути членами Ради Європи.

Метою Стамбульської конвенції є запобігти усім видам насильства, захистити постраждалих, включаючи не тільки прямих жертв а й дітей (у випадках домашнього насилля), та покарати правопорушників.

Дотримання та контроль міжнародних стандартів у сфері захисту прав жінок: міжнародне і національне співробітництво. Україна підписала Стамбульську конвенцію ще у 2011 році, але ратифікувала лише 20 червня 2020 року.

14 листопада 2016 року Президент України Петро Порошенко вносив на розгляд депутатів питання ратифікації Конвенції, але Рада церков та деякі народні депутати виступали з категоричною позицією проти, тому перша спроба ратифікації не була успішною.

Друга спроба винесення на розгляд до Верховної Ради питання ратифікації 7 грудня 2019 року отримала такий самий результат. Проблема стосувалась деяких понять, які включає у себе текст Конвенції, які на думку противників ратифікації можуть трактуватись

у суспільстві неоднозначно та виступати пропагандою, наприклад, схваленню одностатевих шлюбів в Україні, до чого національне законодавство не підготовлене. Каменем спотикання вважаються такі поняття як «гендер» та «гендерна ідентичність», що згодом може підвести до підміни звичного поняття «біологічної статті».

Поштовхом до завершення довготривалого процесу обговорення ратифікації Україною Конвенції стало повномасштабне вторгнення російської федерації та прискорення процесу євроінтеграції. 18 червня 2022 року Україна Президент Володимир Зеленський зареєстрував законопроект про ратифікацію Стамбульської Конвенції.

Ратифікація документа підтверджує бажання України гарантувати дотримання прав людини, знизити рівень домашнього насилля, застосувати усі можливі механізми імплементації положень на практиці: фінансування притулків для постраждалих, підготовка кваліфікованих кадрів соціальних служб, забезпечувати гендерну рівність.

Питання до практичного заняття

1. Міжнародний досвід у сфері захисту прав жінок.
2. Загальна характеристика конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).
3. Ратифікація та практика застосування Україною Стамбульської конвенції.
4. Проблемні аспекти Стамбульської конвенції.
5. Рекомендації та інші документи Ради Європи у сфері захисту прав жінок. Участь України в цих документах.
6. Моніторинг та нагляд у сфері захисту прав жінок: міжнародне і національне співробітництво.

Питання для самостійної роботи

1. Структура Стамбульської конвенції.
2. Принципи Стамбульської конвенції.

Теми рефератів

1. Вплив Стамбульської конвенції на захист прав жінок від насильства.

Рекомендована література до теми

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 4.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Декларація про рівноправність жінок та чоловіків: Декларація Комітету міністрів Ради Європи від 16.11.1988 № 994_903. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_903#Text.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами: Міжнар. угода від 11.05.2011 р. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>
4. Коментар до статті 126–1 ККУ – Домашнє насильство. Юридичний факт. URL: <https://www.yurfact.com.ua/komentar/komentar-dostatti-126-1-kku-domashnie-nasylstvo>
5. Nalyvaiko L., Chanysheva G., Kozin S. Remuneration Of Public Servants In The Federal Republic Of Germany. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. № 4 (5). P. 228–232.
6. Харитонов Р. Ф., Рудецька П. А. Роль Європейського суду з прав людини у протидії домашньому насильству: аналіз судової практики. Юридичний науковий електронний журнал, 2023 № 9, С. 440–441 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/107>
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207.

Тема 9:

Захист прав національних меншин в Україні за стандартами Ради Європи

План лекції

1. Загальна характеристика стандартів у сфері захисту прав національних меншин.
2. Джерела у сфері захисту прав національних меншин.

3. Дотримання Україною міжнародних стандартів та зобов'язань у сфері захисту прав національних меншин.
4. Механізм контролю у сфері захисту прав національних меншин.

Основний зміст

Загальна характеристика стандартів у сфері захисту прав національних меншин. Першими міжнародними договорами у сфері захисту прав національних меншин були документи між державами що стосувались змін кордонів.

Основою практичної діяльності такої міжнародної організації як Рада Європи у сфері захисту прав національних меншин є встановлення на міждержавному рівні загальних стандартів та способів реалізації та гарантії прав національних меншин, враховуючи при цьому особливості кожного окремого європейського регіону.

Насправді, на теперішній час європейськими державами прийнято безліч різноманітних документів, що стосуються даної теми, але, реально, статистика свідчить про те, що ситуація на практиці не відповідає теоретичним досягненням, і проблема захисту прав національних меншин залишається актуальною по цей час.

Серед «європейських» документів, які регулюють дане питання слід виділити такі: Європейська Конвенція про захист прав людини й основних свобод 1950 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1994 р., Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 р., Віденський заключний документ НБСЄ 1989 р., Документ Копенгагенської Конференції з людського виміру НБСЄ 1990 р., Московський заключний документ НБСЄ 1991 р., Гельсінський документ НБСЄ: Мандат Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин 1992 р. (НБСЄ/ОБСЄ).

Сутність проблеми полягає у відсутності додаткових превентивних заходів і також у тому, що, як правило, цю проблему вирішують узагальнюючі міждержавні заходи захисту шляхом співробітництва між цими міжнародними суб'єктами замість того, щоб розглядати її локально та незалежно.

Джерела в у сфері захисту прав національних меншин. Рамкова конвенція про захист національних меншин – багатосторонній

договір держав-членів Ради Європи, міжнародна конвенція, наділена всеосяжним характером та мета якої безпосередньо полягає у захисті і прав національних меншин.

Документ був підписаний у Страсбурзі 1995 року, а набрав чинності 1998. Цей міжнародний договір є першим юридичним інструментом, спрямованим на захист прав осіб, що належать до національних меншин, і визнає це як невід'ємну частину загальних прав людини. Концепція, закладена в Конвенції, передбачає досягнення повної та справжньої рівності між особами, які є членами національних меншин і особами, які є членами більшості населення, у всіх сферах економічного, соціального, політичного і культурного життя.

У тексті Рамкової конвенції закріплено права окремих осіб і встановлені додаткові обов'язки для держав. Незважаючи на те, що Конвенція має обов'язковий характер згідно з міжнародним правом, термін «рамкова» підкреслює, що держави-учасники можуть адаптувати окремі положення Конвенції до своєї внутрішньої ситуації за допомогою національного законодавства та політики.

Приймаючи цю Конвенцію, Рада Європи офіційно визнала права національних меншин як неподільну частину прав людини. Однак назва «рамкова» Конвенції вказує на те, що цей документ встановлює загальні демократичні принципи, в рамках яких держави-учасники діють самостійно, враховуючи різноманіття та специфіку ситуацій щодо прав національних меншин у різних країнах.

Рамкова конвенція не містить чіткого визначення терміну «національна меншина». Кожна держава-учасниця володіє правом самостійно визначати, які групи осіб підпадають під застосування цієї Конвенції на її території. Важливо, щоб це визначення було об'єктивним, не допускало дискримінації, було розроблене з урахуванням загальних принципів міжнародного права, включаючи принцип вільної самоідентифікації.

Принцип вільної самоідентифікації визначає, що особи мають право самостійно вирішувати, чи бажають вони бути визнаними як представники національної меншини. Проте це рішення повинно

базуватися на об'єктивних критеріях, пов'язаних із їхньою ідентичністю, такими як релігія, мова, традиції та культурна спадщина.

Визначення національної меншини відповідно до Рамкової конвенції може варіюватися в різних державах. Держави можуть використовувати різні підходи, починаючи від обмеженого підходу, де визначено зведений перелік традиційних груп, які підлягають захисту згідно з Рамковою конвенцією, і закінчуючи більш гнучким підходом, де статті Конвенції можуть застосовуватися до широкого спектру груп.

Дотримання Україною міжнародних стандартів та зобов'язань у сфері захисту прав національних меншин. Обравши шлях побудови відкритого демократичного правового суспільства, Україна, як європейська етнополітична країна, активно вивчає й застосовує у своєму законодавстві великий досвід захисту прав національних меншин, що його європейські держави накопичили впродовж століть. Окрім того, вона, як держава, що активно інтегрується до європейських структур, враховує позитивний досвід країн Європи у сфері етнополітики, зокрема у виробленні механізму захисту прав національних меншин.

Характерною ознакою формування політико-правової бази регулювання етнополітичних процесів в Україні стало широке застосування в національному законодавстві та практиці міжнародних стандартів захисту прав меншин, сформульованих у таких базових документах європейського співтовариства.

Механізм контролю у сфері захисту прав національних меншин.

Комітет Міністрів Ради Європи та Консультативний комітет Рамкової конвенції, у складі якого 18 осіб, разом контролюють виконання Рамкової конвенції.

Основним завданням Комітету є оцінювання діяльності держав-учасниць, яка спрямована на виконання положень Конвенції. Ця функція забезпечується завдяки доповідям держав і повідомлень неурядових організацій, а також і власного моніторингу.

Загалом можна визначити 5 чітких етапів моніторингу Консультативного комітету:

– Кожна держава-учасниця раз на 5 років подає звіт: але Комітет може отримувати інформацію і з інших джерел, таких як доповіді організацій громадянського суспільства.

– Країну відвідує делегація Консультативного комітету: цей захід передбачає зустрічі з парламентарями, урядовцями, омбудсменами, представниками меншин, національними установами захисту прав людини, журналістами та ін.

– Висновок Комітету

– Зауваження органів влади держави: можуть протягом 4 місяців надавати свої зауваження і можуть вимагати оприлюднення висновку починаючи від дати його ухвалення

– Комітет міністрів Ради Європи приймає резолюцію: містить адресовані відповідній державі рекомендації і заходи, що вимагають негайного виконання.

Питання до практичного заняття

1. Міжнародний досвід у сфері захисту прав національних меншин.
2. Характеристика рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин.
3. Ратифікація та практика застосування Україною Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин.
4. Основні аспекти Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.
5. Ратифікація та практика застосування Україною Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.
6. Рекомендації та інші документи Ради Європи у сфері захисту прав національних меншин. Участь України в цих документах.
7. Моніторинг та нагляд у сфері захисту прав національних меншин: міжнародне і національне співробітництво.

Питання для самостійної роботи

1. Міжнародні та національні інститути захисту прав етнонаціональних меншин.

Теми рефератів

1. Концепція прав етнонаціональних меншин.

Рекомендована література до теми

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/260484>
2. Римаренко С.Ю. Міжнародні стандарти статусу національних меншин. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2015. № / 4 (78). С. 129–142
3. Гетьманчук Микола. Міжнародно-правова база захисту прав національних меншин в Україні. Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн Више-градської групи: монографія. Львів. Видавництво «Сорока», 2019. С. 25–36
4. Про національні меншини в Україні: Закон України від 05.06.1992 р. № 2494-XII. Інтернет-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI. Інтернет-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5461-17#Text>
6. Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) від 09.12.2019 р. № 960/2019 «Щодо закону про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://kmf.uz.ua/wpcontent/uploads/2019/1297-960-2019.pdf>

Тема 10:

Захист прав позбавлених волі осіб в Україні за стандартами Ради Європи

План лекції

1. Загальна характеристика стандартів у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.
2. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

3. ЄСПЛ як спосіб захисту прав позбавлених волі осіб.
4. Вплив Ради Європи на Україну у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.

Основний зміст

Загальна характеристика стандартів у сфері захисту прав позбавлених волі осіб. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) була прийнята Радою Європи в 1950 році і вступила в силу в 1953 році. Вона має наступні ключові аспекти:

- Загальний захист прав людини: ЄКПЛ містить широкий перелік прав і свобод, таких як право на життя, свободу думки, совість, релігію, право на справедливий судовий процес, право на недоторканість, свободу слова, право на освіту та ін. Ці права захищаються від будь-якого порушення, включаючи порушення від державних органів.

- Система скарг: Особи, які вважають, що їхні права щодо ЄКПЛ порушені, можуть подавати скарги до Європейського суду з прав людини після вилучення всіх внутрішніх засобів правового захисту в своїх країнах.

- Захист прав в умовах позбавлення волі: ЄКПЛ включає низку статей, які стосуються прав осіб, позбавлених волі.

- Виконання рішень ЄСПЛ: Рішення ЄСПЛ обов'язкові для країн-членів Ради Європи. Країні необхідно вжити заходів для виконання рішень суду та надати компенсацію потерпілим за порушення їх прав.

Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню є міжнародним документом, який був прийнятий Радою Європи 1987 року з питань захисту осіб, які перебувають під контролем державних органів, від катування та нелюдського чи принижують гідність поводження чи покарання.

На основі Європейської конвенції про запобігання катуванням створено Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню, який здійснює інспекції.

Інспекції – це один із ключових принципів, встановлених Європейською конвенцією про запобігання катуванням. Принцип передбачає, що представники Європейського комітету з питань запобігання катуванням мають право здійснювати ці інспекції до всіх закладів, де особи позбавлені волі тримаються під контролем державних органів. При цьому дана процедура має бути здійснена незалежно та конфіденційно.

Європейський комітет з питань запобігання катуванням розглядає умови утримання, методи допиту, стандарти медичного обслуговування та інші аспекти, пов'язані з позбавленням волі. Вони надають рекомендації для покращення умов утримання та запобігання катуванням і нелюдському чи принижуючому гідність поводженню.

ЄСПЛ як спосіб захисту прав позбавлених волі осіб. Європейський суд з прав людини відіграє важливу роль у захисті прав громадян в країнах-членах Ради Європи, в тому числі, коли ці особи знаходяться в умовах обмеження свободи. Він є ключовим механізмом для забезпечення дотримання Європейської конвенції з прав людини та інших міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Особи, які вважають, що їхні права на ЄСПЛ порушені у зв'язку з їх поданням волі, можуть подавати скарги до ЄСПЛ. Суд розглядає ці скарги та приймає рішення щодо того, чи відбулося порушення прав людини. Це може включати порушення права на справедливий судовий процес, права на недоторканість особи, права на гідне поводження та інших прав, які стосуються умов утримання та поводження з особами позбавлених волі.

Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для країн-членів Ради Європи. Країні необхідно вжити заходів для виконання рішень суду та компенсувати потерпілим за порушення їх прав.

Існує два види заходів, які держава зобов'язана вжити у разі порушення прав чи основоположних свобод. Перший – це заходи загального характеру, які направлені на вирішення систематичних проблем та прогалин в національному законодавстві для мінімізації та усунення подальших проблем подібного характеру. Другим видом є заходи індивідуального характеру, основною метою яких

є повернення потерпілого до стану, в якому він перебував до порушення його права та відшкодування йому збитків.

ЄСПЛ виступає як незалежний і нейтральний орган, який гарантує, що права позбавлених волі осіб будуть захищені та відновлені у відповідності до міжнародних стандартів прав людини.

Вплив Ради Європи на Україну у сфері захисту прав позбавлених волі осіб. Захист прав зайнятих волі осіб в Україні регулюється відповідно до стандартів і принципів, встановлених Радою Європи, а також національним законодавством України та міжнародними договорами, які Україна підписала і ратифікувала.

Питання до практичного заняття

1. Міжнародний досвід у сфері у захисту прав позбавлених волі осіб.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) та інші джерела Ради Європи у захисті прав позбавлених волі осіб.
3. Практика ЄСПЛ у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.
4. Характеристика Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.
5. Європейський Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та інші механізми контролю у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.
6. Ратифікація та практика застосування Україною документів Ради Європи у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.

Питання для самостійної роботи

1. Загальна характеристика справи «Харченко проти України».

Теми рефератів

1. Приклади виявлення порушення Європейським Комітетом з запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню.

Рекомендована література до теми

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Конвенція Ради Європи від 26.11.1987 р.: станом на 24 січ. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text
3. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV
4. Хоменко М., Романов М. Європейський суд з прав людини у механізмі захисту прав засуджених. Підприємництво, господарство і право. 2021. С. 244–247.
5. Сироїд Т.Л. Заборона катувань у міжнародному праві: поняття, сутність, характеристика складу злочину. Актуальні проблеми держави і права, 2022, с. 123–135 DOI <https://doi.org/10.32782/apdr.v94.2022.15>
6. Орлова О.О. Катування, нелюдське та таке поводження чи покарання, що принижує людську гідність: розмежування понять. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 3. С. 62–68.

Тема 11:

Новітні тенденції у сфері захисту прав людини

План лекції

1. Рада Європи та виклики сучасності.
2. Захист прав людини у цифровому середовищі у документах Ради Європи.
3. Боротьба Ради Європи з примусовою працею (рабством) у XXI ст.
4. Соціальна нерівність та напруженість як пріоритет у вирішенні засобами Ради Європи.

Основний зміст

Рада Європи та виклики сучасності. У Європі XXI століття соціальні та технологічні зміни прискорюються, а людство стикається з новими викликами, для вирішення яких потрібні правові стандарти Ради Європи. Виділяються три безпосередні проблеми:

- як використати переваги революції штучного інтелекту, одночасно визначаючи та пом'якшуючи її загрозу правам людини, демократії та верховенству права;
- як ефективно боротися з огидною практикою примусової праці (яку часто називають «сучасним рабством»);
- як впоратися з наслідками зростання нерівності в Європі XXI століття.

Демократична безпека в Європі погіршується, оскільки її стандарти ставляться під сумнів у багатьох державах-членах політиками популістами та іншими організаціями. Враховуючи серйозність викликів, з якими стикається Європа, Рада Європи має стати більш проактивною щодо дотримання державами-членами своїх зобов'язань і вжити термінових заходів, якщо держава-член явно відхиляється від шляху. З цією метою два статутні органи, Комітет міністрів і Парламентська асамблея Ради Європи (Парламентська асамблея) повинні координувати свої дії, оскільки односторонні санкції не працюють. Натомість потрібна співпраця для вирішення найсерйозніших подій у державах-членах. Ця дія має ґрунтуватися на чітких критеріях, зокрема на основі рішень Європейського суду з прав людини та звітів моніторингових органів Ради Європи. Такі дії дадуть Комітету міністрів і Парламентській асамблеї можливість розпочати розширений діалог із відповідною державою-членом і з метою кращого співробітництва з метою усунення будь-яких виявлених недоліків або протиправних дій. Комітет міністрів має погодити кроки, які дозволять Раді Європи контролювати ситуацію в так званих «сірих зонах», для цього домовитись про надання Уповноваженому з прав людини повного, вільного і необмеженого доступу до всіх невіршених конфліктних зон.

Роль Європейського комітету із запобігання катуванням і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (СРТ) має бути посилена шляхом створення спеціальної

процедури, яка може бути використана за короткий термін, у надзвичайних ситуаціях і за чітко визначених обставин, щоб здійснювати моніторинг умов утримання в місцях позбавлення волі. Залишаючись конфіденційними, подальші звіти будуть негайно надані Генеральному секретарю та Комітету міністрів.

Захист прав людини у цифровому середовищі у документах Ради Європи. Рада Європи надала державам-членам Рекомендації – керівні принципи, що стосуються ролі та відповідальності інтернет-посередників, таких як пошукові системи і соціальні медіа. У Рекомендації зазначається, що відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., як це тлумачиться Європейським судом з прав людини, держави-члени Ради Європи мають зобов'язання забезпечувати права та свободи, закріплені в Конвенції 1950 р., кожному, хто знаходиться в їхній юрисдикції, як в автономному режимі, так і в Інтернеті. Доступ до Інтернету є передумовою для здійснення прав та свобод Конвенції 1950 р. в Інтернеті.

Підвищуючи здатність громадськості шукати, отримувати та поширювати інформацію без втручання та незалежно від кордонів, Інтернет відіграє особливо важливу роль у питанні права на свободу вираження поглядів. Це також дозволяє здійснювати інші права, захищені Конвенцією 1950 р. та її протоколами, такими як право на свободу зібрань та асоціацій та право на освіту, а також забезпечує доступ до знань та культури, а також участь у публічних та політичних дебатах і в демократичному управлінні.

Захист приватності та особистих даних є основою для здійснення та реалізації більшості прав і свобод, гарантованих Конвенцією 1950 р. Проте Інтернет сприяє збільшенню ризиків та порушень, пов'язаних із конфіденційністю, і посилив розповсюдження певних форм насильства, ненависті та підбурювання до насильства, зокрема на основі статі, расової та релігійної ситуації, які залишаються невідповідними та рідко виправленими чи переслідуваними. Крім того, підйом Інтернету та пов'язані з ним технологічні розробки спричинили значні труднощі для підтримки громадського порядку та національної безпеки, для попередження злочинності та правопорядку, а також для захисту прав інших осіб, включаючи права ін-

телектуальної власності. Цілі кампанії з дезінформації в Інтернеті, розроблені спеціально для того, щоб сіяти недовіру та плутанину, а також загострити існуючі розбіжності у суспільстві, також можуть мати дестабілізуючий вплив на демократичні процеси.

Верховенство права є передумовою для захисту та сприяння здійсненню прав людини і плюралістичної демократії та участі в їх реалізації. Держави-члени зобов'язані утримуватися від порушення права на свободу вираження поглядів та інших прав людини у цифровому середовищі. Вони також мають позитивний обов'язок захищати права людини та створити безпечне і сприятливе середовище для всіх, щоб вони могли брати участь у публічних дебатах, висловлювати думки та ідеї без страху, в тому числі ті, які ображають, шокують або порушують посадовців чи будь-які верстви населення. Це позитивне зобов'язання забезпечити здійснення та реалізацію прав і свобод включає в себе, завдяки горизонтальному впливу прав людини, захист фізичних осіб від дій приватних осіб шляхом забезпечення відповідності нормативно-правовим засадам. Крім того, гарантії належного процесуального характеру є неодмінними, а доступ до ефективних засобів правового захисту повинен бути спрощений щодо держав та посередників стосовно відповідних послуг.

Боротьба Ради Європи з примусовою працею (рабством) у XXI ст. Сьогодні в Європі торгівля людьми з метою трудової експлуатації або примусової праці є реальною та гострою проблемою. Група експертів із протидії торгівлі людьми (GRETA) висловила занепокоєння тим, що існуючі конвенційні зобов'язання не виконуються, коли мова йде про це питання. GRETA встановила, що торгівля з метою праці зростає протягом останнє десятиліття і є переважною формою експлуатації в деяких країнах. Усі країни вказують на тенденцію до зростання цієї злочинності, хоча й зі значними відмінностями в масштабах проблеми. Частково складність полягає в тому, що немає консенсусу щодо визначення примусової праці, що ускладнює боротьбу з нею. Тому припинення огидної практики примусової праці в Європі є пріоритетом Ради Європи в найближчі роки.

Звіти GRETA свідчать про те, що торгівля людьми через трудову діяльність набуває різних форм і відбувається в різних секторах

як у офіційній, так і в неформальній економіці. Це стосується як жінок, так і чоловіків, але число ідентифікованих жертв чоловіків, як правило, більше. Чоловіків експлуатують переважно в сільському господарстві, будівництві та індустрії гостинності, а також у промисловості, рибальстві та клінінгових послугах. Торгівля людьми з метою експлуатації в домашньому господарстві та роботі по догляду частіше стосується жінок, і її важче виявити. Це відбувається в приватних домогосподарствах, де жертви можуть піддаватися поєднанню трудової та сексуальної експлуатації, іноді в контексті примусових або фіктивних шлюбів. У деяких країнах також повідомлялося про випадки експлуатації в дипломатичних домогосподарствах, які могли бути рівнозначні торгівлі людьми. Виявлено також факти торгівлі дітьми з метою примусової праці: у більшості випадків – щодо примусу до жебрацтва чи експлуатації злочинної діяльності. Жертв торгівлі людьми з метою трудової експлуатації продають як через кордон, так і всередині країни походження чи проживання. Зростає тенденція вибирати жертв через Інтернет, зокрема в соціальних мережах.

Соціальна нерівність та напруженість як пріоритет у вирішенні засобами Ради Європи. Наслідки недавньої економічної кризи в Європі продовжують впливати на низку європейських країн, включаючи відповідні заходи жорсткої економії, прийняті деякими державами-членами. Це вплинуло на реалізацію соціальних та економічних прав у Європі, що, у свою чергу, може вплинути на політичну стабільність і соціальну згуртованість. Цей ризик посилюється там, де зростає нерівність і виникають додаткові передбачувані загрози економічній і соціальній стабільності, наприклад збільшення міграційних потоків.

У багатьох країнах за останнє десятиліття державні служби серйозно постраждали від скорочення державного фінансування, що особливо вплинуло на охорону здоров'я та соціальний захист. Негативний вплив цих заходів був найсильнішим для найбільш уразливих осіб і груп, таких як бідні, люди похилого віку, хворі, діти, люди з обмеженими можливостями, мігранти та біженці. Ті, хто походить із неблагополучних районів, найбільше постраждали від бідності та соціальної ізоляції. З 2009 року Рада Європи наголо-

шує, що економічна криза та заходи жорсткої економії не повинні призвести до погіршення захисту соціальних прав.

Необхідність захисту соціальних прав додатково підкреслюється звітами, які показують, що загальна нерівність у Європі зростає за останні роки. Це вірно для доходів як між державами-членами, так і всередині них, і це зумовлено насамперед технологічними змінами та реформами політики, які зробили небезпечним робоче становище низькокваліфікованих працівників/працівників з низьким доходом. Звіти попереджають, що високий рівень нерівності доходів може призвести до політичної поляризації та випробувати соціальну згуртованість, коли люди з низькими доходами застрягнуть у циклі життя з низькими доходами, що серйозно обмежує їхні основні соціальні права (освіта, житло, охорона здоров'я). і пропонує дуже мало перспектив для вдосконалення.

Питання до практичного заняття

1. Рада Європи та виклики сучасності.
2. Захист прав людини у цифровому середовищі у документах Ради Європи.
3. Боротьба Ради Європи з примусовою працею (рабством) у 21 ст.
4. Соціальна нерівність та напруженість як пріоритет у вирішенні засобами Ради Європи.

Питання для самостійної роботи

1. Захист приватності в інтернет-середовищі у прецедентній практиці ЄСПЛ.
2. Гендерна нерівність як передумова соціальної нерівності чи наслідок.

Теми рефератів

1. Обов'язки і зобов'язання України перед Радою Європи.
2. Перспективи України в політико-правовому просторі Ради Європи.
3. Усунення колізій між стандартами Ради Європи та національним правом держав-членів.
4. Процес приведення норм національного права у відповідність до стандартів Ради Європи.

Рекомендована література до теми

1. Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В., Дей М. О. та ін. Право міжнародних організацій і Україна: у схемах та таблицях: Навчальний посібник. / за заг. ред. Бошицького Ю. Л., Дей М. О. – К.: Видавництво Ліра- К, 2015.– 268 с.
2. Дрьоміна-Волок Н.В. Концепція расової дискримінації у міжнародному антидискримінаційному праві: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2015.– 540 с.
3. Сироїд Т.Л. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб./ Т.Л. Сироїд, Л.О. Фоміна. – Харків: Право, 2019.– 310 с.
4. Tkowski Andrzej, Labour Law: Council of Europe. Kluwer Law International.– 2019.– 256 p.
5. Steven Greer, Janneke Gerards & Rose Slowe. Human Rights in the Council of Europe and the European Union: Achievements, Trends and Challenges. – Cambridge University Press.– 2018.– 939 p.
6. Харитонов Р.Ф., Крикунова С. О Європейська система захисту прав людини: проблеми та перспективи. Ампаро. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 1 58 с. С. 53–57 DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-1-07>
7. Харитонов Р.Ф., Мазур М.Я. Порушення прав цивільного населення під час війни: проблематика та сучасний стан «Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, присвячена 25-річчю Національному університету «Одеська юридична академія», 18 листопада 2022 року, м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2022. 665 с. С. 637–642 URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/22665>
8. Харитонов Р.Ф., Ємельяненко Ю.С. Участь Ради Європи у питанні боротьби з розпалюванням та підбурюванням до ненависті в інтернеті. /Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів: матер. круглого столу (м. Одеса, 10 люто 2023 р.) / НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права. – Одеса: НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023 с. 37–44 URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23440>

Питання для підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти (іспит/залік)

1. Особливості створення Ради Європи.
2. Статут Ради Європи.
3. Передумови вступу України до РЄ.
4. Критерії для вступу держави до РЄ.
5. Процедура вступу до РЄ.
6. Історичні аспекти членства України в РЄ.
7. Загальна характеристика структури РЄ
8. Парламентська асамблея РЄ, її компетенція та повноваження
9. Комітет Міністрів РЄ, його компетенція та повноваження
10. Секретаріат РЄ, його компетенція та повноваження
11. Становлення Європейського суду з прав людини
12. Компетенція Європейського суду з прав людини
13. Завдання та повноваження Венеційської комісії РЄ
14. Конгрес місцевих та регіональних влад Європи
15. Повноваження Комісар РЄ з прав людини та омбудсмена, та їх різниця
16. Банк розвитку Ради Європи
17. Історія та створення ЄКПЛ.
18. Загальна характеристика ЄКПЛ (принципи, цілі).
19. Основні структурні елементи ЄКПЛ (каталог прав і свобод).
20. Додаткові протоколи до ЄКПЛ.
21. Процедура підписання та ратифікація Україною ЄКПЛ.
22. Роль ЄСПЛ як механізм захисту прав людини.
23. Система моніторингу та виконання рішень ЄСПЛ.
24. Приклади важливих рішень Суду.
25. Вплив ЄКПЛ на захист прав людини в Європі.
26. Вплив ЄКПЛ на захист прав людини в Україні.
27. Плани дій Ради Європи для України

28. Моніторинг Парламентською асамблеєю Ради Європи за виконанням зобов'язань, взятих на себе Україною після вступу до Ради Європи.
29. Нагляд за дотриманням зобов'язань Комітетом міністрів Ради Європи.
30. Відомства та агентства Ради Європи, які займаються моніторингом та оцінкою ситуації в країнах-членах. Відомство Ради Європи з прав людини.
31. Спеціальні моніторингові місії або групи експертів для оцінки стану дотримання стандартів Ради Європи Україною.
32. Інші механізми контролю дотримання Україною взятих на себе зобов'язань.
33. ЄСПЛ: орган який видає рішення, які є обов'язковими для виконання Україною.
34. Майбутні виклики та можливі розвиток механізмів захисту.
35. Міждержавні скарги – новітній механізм захисту прав людини.
36. Процедура розгляду міждержавної скарги за Регламентом ЄСПЛ.
37. Застосування тимчасових заходів.
38. Міждержавні скарги України проти Росії.
39. Передумови створення Європейської соціальної хартії.
40. Історія створення Європейської соціальної хартії.
41. Європейська соціальна хартія (переглянута) та додаткові протоколи.
42. Положення статей Європейської соціальної хартії (переглянутої).
43. Додатковий протокол до Європейської соціальної хартії, який передбачає систему колективного оскарження.
44. Процедура набрання чинності Європейської соціальної хартії.
45. Контрольний механізм дотримання Європейської соціальної хартії.
46. Європейський комітет з соціальних прав.
47. Ратифікація Європейської соціальної хартії Україною.

48. Наслідки недотримання зобов'язань за Європейською соціальною хартією (переглянутою).
49. Права дітей у системі прав людини за стандартами Ради Європи.
50. Європейська конвенція про здійснення прав дітей.
51. Імплементация Україною стандартів Ради Європи у сфері захисту прав дитини.
52. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2022–2027).
53. Міжнародний досвід у сфері захисту прав жінок.
54. Загальна характеристика конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).
55. Ратифікація та практика застосування Україною Стамбульської конвенції.
56. Проблемні аспекти Стамбульської конвенції.
57. Рекомендації та інші документи Ради Європи у сфері захисту прав жінок. Участь України в цих документах.
58. Моніторинг та нагляд у сфері захисту прав жінок: міжнародне і національне співробітництво.
59. Міжнародний досвід у сфері захисту прав національних меншин.
60. Характеристика рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин.
61. Ратифікація та практика застосування Україною Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин.
62. Основні аспекти Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.
63. Ратифікація та практика застосування Україною Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.
64. Рекомендації та інші документи Ради Європи у сфері захисту прав національних меншин. Участь України в цих документах.
65. Моніторинг та нагляд у сфері захисту прав національних меншин: міжнародне і національне співробітництво.

66. Міжнародний досвід у сфері у захисту прав позбавлених волі осіб.
67. ЄКПЛ та інші джерела Ради Європи у захисті прав позбавлених волі осіб.
68. Практика ЄСПЛ у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.
69. Характеристика Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.
70. Європейський Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та інші механізми контролю у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.
71. Ратифікація та практика застосування Україною документів Ради Європи у сфері захисту прав позбавлених волі осіб.
72. Рада Європи та виклики сучасності.
73. Захист прав людини у цифровому середовищі у документах Ради Європи.
74. Боротьба Ради Європи з примусовою працею (рабством) у 21 ст.
75. Соціальна нерівність та напруженість як пріоритет у вирішенні засобами Ради Європи.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Official web-site of the Council of Europe: <http://www.coe.int>
2. Council of Europe: Committee of Ministers 's Documentation: <http://cm.coe.int/intro/idoc.0.html>
3. Council of Europe: Parliamentary Assembly – Documents: [http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/asp/doc/EDocMenu\(SQL\).asp?Language=E](http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/asp/doc/EDocMenu(SQL).asp?Language=E)
4. Council of Europe: The Europeans – Parliamentary Assembly's magazine: <http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/Magazines/Europeans/2002/te0502.pdf>
5. Council of Europe: HUDOC (European Court of Human Rights' Documentation): <http://www.echr.coe.int/>
6. Council of Europe: Commissioner for Human Rights – Documents: http://www.coe.int/T/E/Commissioner_H.R/Communication_Unit/
7. Council of Europe: Congress of Local and Regional Authorities of Europe – Texts and publications: http://www.coe.int/T/E/Clrae/_5_Texts/
8. Council of Europe: Bulletin, Newsletter of the CLRAE: http://www.coe.int/T/E/Clrae/_9_Bulletin/
9. Council of Europe: Secretary General – Documents: <http://www.coe.int/t/e/SG/Secretary-General/Information/Documents/>
10. Council of Europe: Conventions and treaties: <http://conventions.coe.int/Default.asp>
11. Council of Europe: Directorate of Communication and Research: http://www.coe.int/T/E/Communication_and_Research
12. Council of Europe: Venice Commission – Documents: <http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm>
13. Council of Europe: Venice Commission – CODICES Database: <http://codices.coe.int/>
14. Council of Europe: Directorate for the Quality of Medicine – Publications: <http://www.pheur.org/>

15. Council of Europe: ECRI – Publications: http://www.coe.int/T/E/human_rights/ecri/4-publications/1-Ecri's_Publications/ECRI_Publications.asp#TopOfPage
16. Council of Europe: Information and Documentation Centre: http://www.coe.int/T/E/Communication_and_Research/Contacts_with_the_public/Information_and_documentation/
17. European Social Charter: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/
18. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: <http://www.cpt.coe.int/en/>
19. Minorities: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Minorities/
20. Media: <http://www.humanrights.coe.int/media/>
21. European audiovisual Observatory: <http://www.obs.coe.int>
22. Euro-ombudsman: <http://www.euro-ombudsman.eu.int>
23. Council of Europe, dedicated to official relations with non-governmental organizations: <http://www.ngo.coe.int>
24. Office of the Council of Europe in Ukraine: <http://www.coe.kiev.ua>

Навчальне видання

**Роман Феліксович ХАРИТОНОВ,
Юлія Юріївна АКИМЕНКО,
Анна Миколаївна ГРИБ,
Оксана Костянтинівна Канєнберг-САНДУЛ,
Вікторія Василівна ФОРМАНЮК**

**ВЗАЄМОДІЯ РАДИ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ
В ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Навчально-методичний посібник

Електронне видання

В авторській редакції

Підписано до друку 03.08. р.
Ум-друк. арк. 3,95.
Зам. № 2312–13.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net